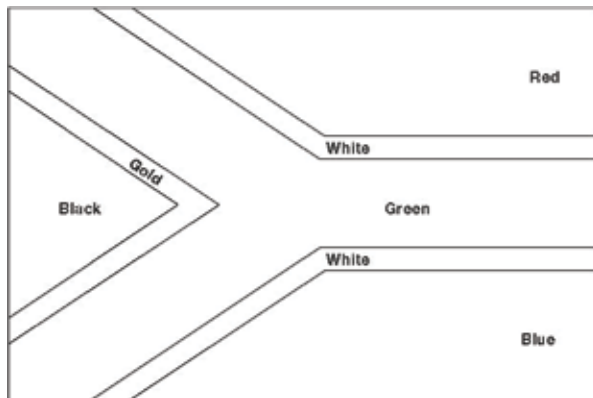

XEDULU YA 1

MUJEKO WA RIXAKA

- (1) Mujeko wa Rixaka i xivumbeko xa rhekithengula; ku leha ka wona ku tlula ku anama hi kan'we na hafu.
- (2) I wa ntima, nsuku, rihlaza, wo basa, wo tshuka swa biriviri na wasi.
- (3) Wu na bandi ra rihlaza ra xivumbeko xa letere ra – Y leri ri nga n'we-xa-ntlhanu eka ku anama ka mujeko. Mindzhati ya le xikarhi ya bandi leri yi sungula eka khona ya le henhla na ya le hansi etlhelho ka pala kumbe rinhi, kutani yi hlangana exikarhi ka mujeko, ivi yi suka kwalaho yi famba hi vuanlalalo bya mujeko ku ya fika emakumu eka tlhelho leri nga khomisiwangiki na nchumu.
- (4) Bandi ra rihlaza ri na mindzilakano yo basa ehenhla na le hansi, kutani etlhelho ka pala kumbe rinhi i ndzilekano wa nsuku. Xibandhana xin'wana na xin'wana xa ndzilekano wu endla n'we-xa-khumentlhanu eka vuanamo bya mujeko.
- (5) Yinhlá-nharhu leyi nga tlhelho ka pala kumbe rinhi i ya ntima.
- (6) Bandi ra le henhla leri andlaleke na mujeko i ro tshwuka swa biriviri, kutani leri ra le hansi i ra wasi. Bandi rin'wana na rin'wana eka lama ri ringana n'we-xa-nharhu eka vuanamo bya mujeko.

XEDULU YA 1: MUJEKO WA RIXAKA

Black - Ntima

Gold - Nsuku

Red - Tshwuka

White - Basa

Green - Rihlaza

Blue - Wasi

XEDULU YA 1A

TINDHAWU TA SWIFUNDZANKULU

[Xedulu ya 1A yi siviwile x. xa 4 xa Nawu wa 2005 wa Vukhume mbirhi wo Hundzuluxiwa ka Vumbiwa no siviwa hi x. xa 1 xa Nawu wa 2007 wa Vukhumenharhu wo Hundzuluxiwa ka Vumbiwa na hi Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukhume ntsevu wa 2009.]

Xifundzankulu xa Kapa Vuxa

Mepe wa No. 3 wa Xedulu ya 1 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 6 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 7 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 8 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 9 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 10 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 11 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005

Xifundzankulu xa Free State

Mepe wa No. 12 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 13 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 14 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe wa No. 15 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005
Mepe No. 16 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa 2005

Xifundzankulu xa Gauteng

Mepe wa No. 4 eka xitiviso 1490 xa 2008
Mepe wa No. 17 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 18 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 19 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 20 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 21 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005

Xifundzankulu xa KwaZulu-Natal

Mepe wa No. 22 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No.23 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 24 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 25 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 26 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 27 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No.28 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 29 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 30 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No. 32 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005

Xifundzankulu xa Limpopo

Mepe wa No. 33 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 ku fika 2005
Mepe wa No.34 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 35 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 36 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 37 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Xifundzankulu xa Mpumalanga

Mepe wa No. 38 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No.39 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 40 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Xifundzankulu xa Kapa N'walungu

Mepe wa No. 41 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 42 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 43 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No.44 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005
Mepe wa No. 45 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Xifundzankulu xa N'walungu Vupeladyambu

Mepe wa No. 5 eka xitiviso 1490 xa 2008

Mepe wa No. 5 wa Xedulu ya 1 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 46 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 47 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 48 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Xifundzankulu xa Kapa Vupeladyambu

Mepe wa No. 49 wa Xedulu ya 2 ku fika eka Xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 50 wa Xedulu ya 2 ku fika eka xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 51 wa Xedulu ya 2 ku fika eka xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 52 wa Xedulu ya 2 ku fika eka xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 53 wa Xedulu ya 2 ku fika eka xitiviso xa 1998 xa2005

Mepe wa No. 54 wa Xedulu ya 2 ku fika eka xitiviso xa 1998 xa2005

XEDULU YA 2

SWIHLAMBANYO NA SWITIYISISO SWO XIXIMEKA

[Xedulu xa 2 xi cinciwile hi x. 2 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa Wo sungula wa) no siviwa hi x. 18 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vutsevu wa 2001.]

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xo xiximeka xa Presidente na Presidente wo khomela

1. Presidente kumbe Presidente wo Khomela, emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, kumbe Muavanyisi wun'wana loyi a nga hlawuriwa hi Muavanyisinkulu, u fanele ku hlambanya/tiyisisa hi ndlela leyi landzelaka—
Emahlweni ka hinkwavo lava va hlangeletaneke laha, na hi ku lemuka hi ku hetiseka vukulu bya ntirho lowu ndzi vitaneriweke wona lowu ndzi wu sungulaka tanihi Presidente/Presidente wo khomela wa Riphabliki ra Afrika Dzonga, mina, A.B, ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku ndzi ta tshembeka eka Riphabliki ya Afrika Dzonga, na ku yingisa, ku hlonipha, ku yisa emahlweni na ku hlayisa Vumbiwa na milawu hinkwayo leyin'wana ya Riphabliki; naswona ndza tshembisa hi moya wa mina na hi mbilu ya mina leswaku nkarhi hinkwawo ndzi ta –
 - tlakusa minkarhi hinkwayo hinkwaswo leswi nga ta yisa emahlweni, no kanetana na leswi nga ta onhisela Riphabliki;
 - sirhelela no yisa emahlweni timfanelo ta ximunhu hinkwavo va Afrika Dzonga;
 - endla mitirho ya mina hi matimba ya mina hinkwawo na tinyiko hi vutivi bya mina hinkwabyo na vuswikoti bya mina no va na ntiyiso eka leswi laviwaka hi ripfalo ra mina;
 - endla vululami eka hinkwavo; na
 - ku tinyiketela vuhlayiseki bya Riphabliki na vanhu va rona hinkwavo.(Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune.)

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xo xiximeka hi Xandla xa Presidente

2. Xandla xa Presidente, emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, kumbe Muavanyisi wun'wana loyi a nga hlawuriwa hi Muavanyisinkulu, u fanele ku hlambanya/tiyisisa hi ndlela leyi landzelaka -

Emahlweni ka hinkwavo lava va hlengeletaneke laha, na hi ku lemuka hi ku hetiseka vukulu bya ntirho leri ndzi vitaneriweke wona lowu ndzi wu sungulaka tanihi Xandla xa Presidente wa Riphabliki ya Afrika Dzonga, mina, A.B. ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku ndzi ta tshembeka eka Riphabliki ra Afrika Dzonga, na ku yingisa, ku hlonipha, ku yisa emahlweni na ku hlayisa Vumbiwa na milawu hinkwayo leyin'wana ya Riphabliki; naswona ndza tshembisa hi moya wa mina na hi mbilu ya mina leswaku nkarhi hinkwawo ndzi ta—

- tlakusa hinkwaswo leswi nga ta yisa emahlweni, no kanetana na leswi nga ta onhisela Riphabliki;
- ndzi tava mukhanselara wa ntiyiso la tshembhekeke;
- tirha mitirho ya mina hi matimba ya mina hinkwawo na talente hi vutivi bya mina hinkwabyo na vuswikoti no va na ntiyiso eka leswi laviwaka hi ripfalo ra mina;
- endla vululami eka hinkwavo; na
- ku tinyiketela vuhlayiseki bya Riphabliki na vanhu va rona hinkwavo.

(Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune)

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xo xiximeka xa Vaholobye na Swandla swa Vaholobye

3. Holobye un'wana na un'wana na Xandla xa Holobye, emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa kumbe muavanyisi un'wana la hlawuriweke hi Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, u fanele ku hlambanya/tiyisisa hi ndlela leyi landzelaka—
Mina, A.B., ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku ndzi ta tshembeka eka Riphabliki ra Afrika Dzonga naswona ndzi ta yingisa, ndzi hlonipha no yisa emahlweni Vumbiwa na milawu hinkwayo leyin'wana ya Riphabliki; naswona ndzi tiboha ku khoma ntirho wa mina tanihi Holobye/Xandla xa Holobye hi xichavo na hi ndzhuti; ku va khanselara wa ntiyiso na la tshembhekeke; ku va ndzi nga humeseli erivaleni hi ku kongoma kumbe ku nga ri hi ku kongoma mhaka yihi na yihi ya xihundla leyi ndzi khomisiweke yona; na ku tirha mitirho ya mina hi ku tinyiketela na hi vuswikoti bya mina hinkwabyo.

(Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune.)

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xo xiximeka xa swirho swa Palamende ya Rixaka, Varhumiwa va nkarhi Hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu na Tipalamende ta Swifundzankulu

4. (1) Swirho swa Palamende ya Rixaka, varhumiwa va nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu na swirho swa Tiplalamende ta Swifundzankulu, emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa kumbe muavanyisi la hlawuriweke hi Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, va fanele ku hlambanya/ tiyisisa hi ndlela leyi landzelaka—
- Mina, A.B. ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku ndzi ta tshembeka eka Riphabliki ra Afrika Dzonga naswona ndzi ta yingisa, ndzi hlonipha no yisa emahlweni Vumbiwa na milawu hinkwayo leyin'wana ya Riphabliki, naswona ndza tshembisa hi ku xixima ku tirha mitirho ya mina tanihi xirho xa Palamende ya Rixaka/murhumiwa va nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu/ xirho xa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu xa CD hi vuswikoti bya mina hinkwabyo.
- (Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune.)
- (2) Vanhu lava sivaka swivandla eka Palamende ya Rixaka, vurhumiwa bya nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu kumba milawu ya Swifundzankulu byi nga ha hlambanya kumbe ku tiyisisa hi ku landza mhakanyana ya (1) emahlweni ka muofisana wa Nhlengeletano ya Milawu Huvo kumbe mfumo wa milawu, tanihi laha swi nga ta va swi ri hakona.

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xo xiximeka xa Vaholobyenkulu Vayimeri va na swirho swa Tihuvonkulu ta Swifundzankulu

5. Holobyenkulu kumbe Muyimeri wa Holobyenkulu wa xifundzankulu, na xirho xin'wana na xin'wana xa Huvonkulu ya xifundzankulu, emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa kumbe muavanyisi la hlawuriweke hi Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, u fanele ku hlambanya/tiyisisa hi ndlela leyi landzelaka—
- Mina, A.B., ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku ndzi ta tshembeka eRiphabliki ra Afrika Dzonga naswona ndzi ta yingisa, ndzi hlonipha no yisa emahlweni Vumbiwa na milawu hinkwayo leyin'wana ya Riphabliki; naswona ndzi tiboha ku khoma ntirho wa mina tanihi.

Holobyenkulu Muyimeri wa Holobyenkulu/xirho xa Huvonkulu/Muyimeri wa Holobyenkulu ya xifundzankulu hi xichavo na ndzhuti; ku va khanselara wa ntiyiso na la tshembekeke; ku va ndzi nga boxi hi ku kongoma kumbe ku ri ku gega mhaka yihi na yihi ya xihundla leyi ndzi khomisiweke yona; na ku tirha mitirho ya mina hi ku tinkyetela na hi vuswikoti bya mina hinkwabyo.

(Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune.)

Xihlambanyo kumbe xitiyisiso xa vatirhela-tiko va vuavanyisi

6. (1) Muavanyisi un'wana na un'wana kumbe muavanyisi wo khomela, emahlweni ka Muavanyisi-Nkulu wa Khotonkulu yo Endla xikombelo kumbe muavanyisi un'wana la hlawuriweke hi Muavanyisi-Nkulu, u fanele ku hlambanya kumbe ku tiyisisa hi ndlela leyi andzelaka: Mina, A.B. ndza hlambanya/tiyisisa hi ku xixima leswaku, tanihi Muavanyisi wa Khoto ya Vumbiwa/Khotonkulu yo Endla xikombelo/Khoto ya le Henhla ya EF, ndzi ta tshembeka eka Riphabliki ra Afrika Dzonga, ndzi ta yisa emahlweni no sirhelela Vumbiwa, naswona ndzi ta avela vululami eka vanhu hinkwavo hi ku fanana handle ko chava, ku hlawula tlhelo kumbe xihlawuhlawu, hi ku ya hi Vumbiwa na milawu.
(Loko ku ri xihlambanyo: Kutani Xikwembu ndzi pfune.)
- (2) Munhu la thoriwaka eka ntirho wa Muavanyisi-Nkulu wa Khotonkulu yo Endla xikombelo loyi a nga si vaka muavanyisi hi nkarhi wo thoriwa koloko u fanele ku hlambanya kumbe ku tiyisisa emahlweni ka Presidente wa Khoto ya Vumbiwa.
- (3) Vatirhela-tiko va vuavanyisi, na vatirhela-tiko va vuavanyisi vo khomela, handle ka vaavanyisi, va fanele ku hlambanya kumbe ku tiyisisa hi ku landza milawu ya tiko.

XEDULU KA 3

MAENDLELO YA NHLAWULO

[Xiyenge xa 3 xi cinciwile hi x s 2 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumune wa 1999 na hi x. 19 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vutsevu wa 2001, hi x. 3 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukaye wa 2002 na hi x xa 5 xa nawu wo cinca Vumbiwa wa Vukhumemune wa 2008]

Xiphemu xa A -

Maendlelo ya Nhlawulo ya Vatirhela mfumo ku ya hi Vumbiwa

Matirhiselo

1. Endlelo leri andlariweke eka Xedulu xa leyi ra tirha nkarhi wun'wana na wun'wana loko –
 - (a) Palamende ya Rixaka yi hlangua ku hlawula Presidente, kumbe Xipikara kumbe Xandla xa Xipikara wa Nhlengeletano ya Milawu;
 - (b) Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu yi hlangua ku hlawula Mutshama xitulu wa yona kumbe Xandla xa Mutshama xitulu; kumbe
 - (c) Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu yi hlangua ku hlawula Holobyenkulu wa xifundzankulu xelexo kumbe Xipikara kumbe Xandla xa Xipikara wa mfumo wa milawu wolowo.

Ku langa Mavito

2. Munhu la fambisaka eka nhlengeletano leyi eka yona ku tirhaka Xedulu leyi u fanele ku lava leswaku ku hlawuriwa mavito ya vayimela-ku-langwa eka nhlengeletano yeleyo.

Swilaveko swa mafundzha

3. (1) Vito leri hlawuriwaka ri fanele ku tsariwa eka fomo leyi vekiweke hi milawu leyi vuriwaka eka endlelo ra 9.
 - (2) Fomo leyi ku tsariwaka eka yona vito ra la langhiwaka yi fanele ku sayiniwa –
 - (a) hi swirho swimbirhi swa Palamende ya Rixaka, loko Presidente kumbe Xipikara kumbe Xandla xa Xipikara wa Nhlengeletano ya Milawu va fanele ku hlawuriwa;
 - (b) hi ku yimela varhumiwa va mbirhi va Swifundzankulu, loko Mutshama xitulu kumbe Xandla xa Mutshama xitulu wa Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu wa fanele ku hlawuriwa; kumbe

- (c) hi swirho swimbirhi swa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu lexi khumbekaka, loko Holobyenkulu wa xifundzankulu xelexo kumbe Xipikara kumbe Xandla xa Xipikara wa mfumo wa milawu wolowo a fanele ku hlawuriwa.
- (3) Munhu loyi vito ra yena ri langhiwaka u fanele ku kombisa ku amukela ku langhiwa hi ku sayina ku nga va ku ri fomo yo langela mavito kumbe hi xivumbeko xihhi na xihhi xo komba ku pfumela xo tsariwa kunene.

Ku tivisa mavito ya vayimelakulangwa

- 4. Eka nhlengeletano leyi Xedulu leyi yi tirhaka eka yona, munhu la fambisaka u fanele ku tivisa mavito ya vanhu lava nga hlawuriwa tanihi vayimela-ku-langwa, kambe a nga fanelanga ku pfumelela njhekanjhekisano wihi na wihi.

Muyimelakulangwa un'we

- 5. Loko ku ri na muyimela-ku-langwa un'we, mufambisi wa swona u fanele ku vula munhu yoloye a nga hlawuriwa.

Endlelo ra nhlawulo

- 6. Loko ku ri na vayimela-ku-langwa vo tlula un'we –
 - (a) ku fanele ku endliwa vhoti eka nhlengeletano yeleyo hi baloto ya xihundla;
 - (b) xirho xin'wana na xin'wana lexi nga kona, kumbe loko ku ri nhlengeletano ya Huvo ya Tiko ya Swifundzankulu, xifundzankulu xin'wana na xin'wana lexi yimeriweke, eka nhlengeletano yeleyo, xi fanele ku hoxa vhoti yin'we; naswona
 - (c) munhu la fambisaka ntirho u fanele ku vula muyimela-ku-langwa la kumeke vunyingi bya tivhoti ku va yena la nga hlawuriwa.

Endlelo ro humesiwa eka nhlawulo

- 7. (1) Loko ku ri hava muyimela-ku-langwa la kumaka vunyingi bya tivhoti, muyimela-ku-langwa la kumaka nhlayo ya le hanshi-hanshi ya tivhoti u fanele ku humesiwa kutani ku endliwa vhoti yin'wana eka vayimela-ku-langwa lava va ha saleke ku ya hi endlelo ya 6. Endlelo leri ri fanele ku endliwa kambe na kambe ku kondza muyimela-ku-langwa a kuma vunyingi bya tivhoti.

- (2) Loko ku tirhisiwa endlelo ntsongo ya (1), loko vayimela-ku- langwa vambirhi kumbe ku tlula loko un'we-un'we la kumaka nhlayo ya le hansi-hansi ya tivhoti, vhoti ya le tlhelo yi fanele ku endliwa eka vayimela-ku-langwa valavo, kutani yi ngetiwa kambe na kambe tanihi laha swi nga lavekaka ku kuma muyimela-ku-langwa la faneleke ku humesiwa.

Tinhlengeletano tin'wana

8. (1) Loko ku ri na vayimela-ku-langwa va mbirhi ntsena, kumbe loko ku sala vayimela-ku-langwa va mbirhi ntsena endzhaku ka loko ku tirhisiwile endlelo ro humesa vayimela-ku-langwa eka nhlawulo, naswona vayimela-ku-langwa valavo va kuma nhlayo leyi fanaka ya tivhoti, nhlengeletano yin'wana nakambe yi fanele ku khomiwa nga si hela masiku ya nkombo, hi nkarhi lowu vekiweke hi munhu la fambisaka.
- (2) Loko ku khomiwa nhlengeletano yin'wana hi ku landza endlelo ntsongo ra (1), endlelo leri vekiweke eka Xedulu xa leyi ri fanele ku tirhisiwa eka nhlengeletano yeleyo tanihi loko yi ri nhlengeletano yo sungula ya nhlawulo lowu ku vulavuriwaka hawona.

Milawu

9. (1) Presidente wa Khoto ya Vumbiwa u fanele ku endla milawu leyi hlamuselaka -
- (a) endlelo ra tinhlengetetano leti Xedulu leyi yi tirhaka eka tona;
 - (b) mitirho ya munhu wihi na wihi la fambisaka nhlengeletano, na munhu wihi na wihi loyi a pfunaka munhu la nga ku fambiseni;
 - (c) fomo leyi mavito ya vayimela-ku-langwa ya faneleke ku tisiwa hi yona; na
 - (d) ndlela leyi ku vhoti swi faneleke ku fambisiwa xiswona.
- (2) Milawu leyi ya mafambiselo yi fanele ku tivisiwa hi ndlela leyi Presidente wa Khoto ya Vumbiwa a swi vekisaka xiswona.

Xiphemu xa B-

Endlelo ro kumisisa ku Nghenelela ka Nhlangoana eka vurhumiwa bya Xifundzha eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu

1. Nhlayo ya vurhumiwa bya xifundzankulu eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu lava ntlawa wu faneleke ku va na vona, va fanele ku pimiwa hi ku andzisa nhlayo ya switulu leswi nhlangoana wu nga na swona eHuvo yo endla milawu ya Xifundzankulu hi khume no ava mbuyelo wa kona hi nhlayo ya switulu leswi nga ka Palamende ya xifundzha yeleyo, ku katsa na n'we.
2. Loko ku hlayela hi ku landza endlelo ra 1 swi humesa nsalo lowu nga amukelekiki hi varhumiwa lava va averiweke ntlawa hi ku landza endlelo rolero, nsalo wolowo wu fanele ku phikizana na minsalo leyin'wana yi hlangeletekeke eka ntlawa kumbe Minhlangoana yihhi na yihhi yin'wana, kutani varhumiwa vahi na vahi lava va nga aviwangiki eka vurhumiwa va fanele ku averiwa Minhlangoana hi ku landzelelana ka nsalo wa le henhla-henhla.
3. Loko lava phikizana ku ya hi mhaka ya 2 va ringana, vurhumiwa lebyi nga aviwangi eka vurhumiwa byi fanele ku hangalasiwa eka nhlangoana kumbe minhlangoana na nsalo wo fana hi ku landzelelana ka nomboro ya le henhla ya tivhoti hi nkarhi wa nhlawulo wo hetelela wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu leyi khumbhekaka.

[Ayitheme ya 3 leyi engeteriweke hi x. Xa 2 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumune wa 1999 no siviwa hi x.3 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukaye wa 2002 na hi x. 5(a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukhummeme wa 2008.]

4. Loko ku ri na nhlangoana wo tlula wun'we lowu nga nhlayo yo engetela yo fana ya tivhoti leti rhexhodiweke eka nhlawulo lowu hundzeke wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu lexi khumbhekaka, Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu yi fanele ku ava vurhumiwa lebyi nga hangalasiwangiki eka vurhumiwa bya nhlangoana kumbe minhlangoana hi nhlayo yo ringana ya nsalo hi ndlela leyi fambisanaka na xidemokrasi.

[Nchumu wa 9 wa siviwa hi x. 19 wa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumune wa 1999 no siviwa hi x. 3 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukaye wa 2002 na hi x. 5 (a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vukhume mune wa 2008.]

XEDULU YA 4

TINDHAWU TA MITIRHO TO FAMBISANA NA VUSWIKOTI BYA PALAMENDE YA RIXAKA NA YA XIFUNDZHA

XIPHEMU XA A

- Mafambiselo ya swihlahla swa ntumbuluko
- Vurimi
- Vuyima swihaha-mpfhuka handle ka bya matiko ya misava na bya rixaka
- Ku lawula swifuwo na mavabyi
- Tikhasino, rheyisisi, ku gembula na ku bejelana, ku nga katsiwi tilothari na mintlangu yo hambana
- Ku sirhelela vatirhisi
- Ku hlulukisa vanhu
- Mafambiselo ya timhangu
- Dyondzo eka swiyimo hinkwaswo, handle ka dyondzo ya le henhla ka matiriki
- Mbangu
- Mitirho ya Rihanyo
- Tindlo
- Milawu ya ndzhavuko na ya mintolovelu, hi ku landza Kavanyisa ka 12 ka Vumbiwa
- Ku tlakusiwa ka swa vumaki
- Pholisi ya ririmi no lawuriwa ka tindzimi ta ximfumo ku fikela laha swilaveko swa xiyenge xa 6 xa Vumbiwa xi landzelelaka vuswikoti bya milawu ya xifundzha
- Mitirho ya swa mahungu leyi lawulaka hi ku kongoma kumbe leyi nyikiwaka hi mfumo wa xifundzha, loko ku landzeleriwa xiyenge xa 192
- Nhlayiso wa Ntumbuluko, ku nga katsiwi tiphaka ta rixaka, mintanga ya rixaka na lomu ku kumekaka na swihlovo swa le matini
- Maphorisa ku fikela laha swilaveko swa Kavanyisa 11 ka Vumbiwa swi fambelana na vuswikoti bya milawu ya xifundzankulu
- Ku lawula nthyakiso wa ntumbuluko
- Nhlulukiso wa vaaki
- Timali to hundzisela ta nhundzu
- Mabindzu ya xifundzha mayelana na tindhawu ta mitirho eka Xedulu xa lexi na Xedulu xa5

XEDULU YA 4: TINDHAWU TA MITIRHO TO FAMBISANA NA VUSWIKOTI BYA
PALAMENDE YA RIXAKA NA YA XIFUNDZHA

- Ntleketlo wa vaakiMitirho ya tiko hi tlhelo ra swilaveko swa tindzawulo ta mfumo wa xifundzankulu eku tirha vutihlamuleri bya tona byo lawula mitirho ngopfu-ngopfu leyi averiweke swona hi ku landza
- Vumbiwa kumbe milawu yihi na yihi yin'wana
- Vupulani bya xifundzha na nhluvukiso
- Milawu ya le mapatwini
- Nhlayiso wa misava
- Vupfumba
- Bindzu
- Vurhangeri bya, ku ya hi Kavanyisa ka 12 ka Vumbiwa
- Nhluvukiso wa madoroba na tindhawu ta le makaya
- Ku nyika tilayisense ta mimovhaMitirho ya nhlayiso
- Vurhangeri bya ndzhavuko ku ya hi Kavanyisa ka 12 ka Vumbiwa leri

XIPHEMU XA B

Timhaka leti landzelaka ta mfumo wa muganga tanihi laha swi hlamuseriweke eka xiyenge xa 155(6) na (7):

- Nthyakiso wa moya
- Milawu ya swo aka
- Switirhisiwa swa nhlayiso wa vana
- Mphakelo wa gezi na gasi
- Mitirho yo timela mindzilo
- Vuendzi bya muganga
- Vuyima swihaha-mpfhuka bya masipala
- Vupulani bya ka masipala
- Mitirho ya Rihanyo ya ka masipala
- Ntleketlo wa mani na mani wa ka masipala
- Mitirho ya tiko ya ka masipala ntsena hi tlhelo ra swilaveko swa timasipala ku tirha vutihlamuleri bya vona bya mafambiselo ya mitirho leyi nyikiweke vona hi ku kongomisa ku ya hi Vumbiwa leri kumbe milawu yin'wana
- Swikepe hi ku hambana-hambana ka swona na mahlaluku ku nga katsiwi ku lawuriwa ka timhaka to tleketla hi swikepe ta matiko ya misava na ta rixaka na timhaka leti yelanaka na tona

XEDULU YA 4: TINDHAWU TA MITIRHO TO FAMBISANA NA VUSWIKOTI BYA
PALAMENDE YA RIXAKA NA YA XIFUNDZHA

- Tindlela to tirhana na mati ya mpfula eka tindhawu leti nga na miako.
- Swinawana swa bindzuMitirho ya mati na mbhasiso leyi pimeriweke eka maendlelo ya phakela wa mati yo nwa na mati ya le makaya na maendlelo yo cukumeta thyaka

XEDULU YA 5

TINDHAWU TA MATIRHELO TO LANDZELELANA TA VUSWIKOTI BYA PALAMENDE YA XIFUNDZHA NA YA RIXAKA

XIPHEMU XA A

- Swithavelo
- Mitirho ya tiambulense
- Vuhlayisela-matsalwa handle ka vuhlayisela-matsalwa bya rixaka
- Tilayiburari handle ka tilayiburari ta rixaka
- Tilayisense ta byalwa
- Miziyamu handle ka timiyuziyamu ta rixaka
- Mapulanele ya Swifundzankulu
- Timhaka ta mfuwo ta Swifundzankulu
- Swihungaso na swihungaselo swa Swifundzankulu
- Mintlangu ya Swifundzankulu
- Mapatu na swo famba swa SwifundzankuluMitirho swa vutshunguri bya swifuwo ku nga katsiwi na malawuriwele ya ntirho wolowo

XIPHEMU XA B

Timhaka leti landzelaka ta mfumo wa muganga ku fikela laha swi hlamuseriweke eka xiyenge xa 155(6) (a) na (7):

- Tibici na switirhisiwa swo hungasela no wisela kona
- Tibodo na swikombiso swa swinavetiso etindhawini ta mani na mani
- Masirha, vatirhi va swo lahla no hisa mintsumbu
- Ku basisa
- Ku lwa na leswi karhataka exikarhi ka vanhu
- Ku lawuriwa ka mabindzu lama xaviselaka vanhu byalwa
- Switirhisiwa swo rhurhela ku hlayisa no lahla swifuwo
- Ku biya na swo biya hi swona
- Ku nyika tilayisense ta timbyana

XEDULU YA 5: TINDHAWU TA MATIRHELO TO LANDZELELANA TA VUSWIKOTI
BYA PALAMENDE YA XIFUNDZHA NA YA RIXAKA

- Ku nyika tilayisense no lawula mabindzu lama xaviselaka vanhu swakudya
- Swihungaselo swa kwalaho ndhawini
- Switirhisiwa swa kwalaho ndhawini swa mintlangu
- Timakete
- Switlhavelo swa ka timasipala
- Tiphaka na swihungaso swa timasipala
- Mapatu ya timasipala
- Huwa
- Swikiti
- Tindhawu ta mani na mani
- Ku rhwariwa ka thyaka, tindhawu to chela thyaka na ku tirhana na thyaka ra switiyi
- Ku bindzula emagondzweni
- Timboni ta le magondzweni
- Swifambo na ndhawu yo paka

XEDULU YA 6

MALONGOLOXELO YA NKARHI WO HUNDZULUXA

[Xedulu ya 6 yi cinciwile hi x. 3 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wo Sungula wa 1997, hi x. 5 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumbirhi wa 1998 na hi x. 20 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vuntsevu wa 2001.]

Tinhlamuselo

1. Eka Xedulu xa leyi, handle ka loko swi nga fambelana na matirhiselo ya kona—
“tiko-xikaya” swi vula xiphemu xa Riphabliki lexi, loko Vumbiwa byo rhanga byi nga si sungula ku tirha, a ku tirhaniwa na xona eka milawu ya tiko ya Afrika Dzonga tanihi tiko leri tiyimeleke kumbe ri tifumaka;
“Vumbiwa byintshwa” swi vula Vumbiwa ra Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996;
“milawu ya tiko ya mafumelo ya khale” swi vula milawu leyi vekiweke loko Vumbiwa bya khale byi nga si sungula ku tirha;
“Vumbiwa bya khale” swi vula Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1993, (Nawu wa 200 wa 1993).

Ku ya emahlweni ka milawu leyi nga kona

2. (1) Milawu hinkwayo leyi a yi tirha xikan’we-kan’we loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, yi ya emahlweni no tirha hi ku ya hi –
 - (a) hundzuluxo wihi na wihi kumbe ku herisiwa; na
 - (b) ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.
- (2) Milawu ya tiko ya mafumelo ya khale leyi ya ha yaka emahlweni no tirha hi ku landza Mhakantsongo ya (1) –
 - (a) a yi koti ku tirhisiwa hi ndlela yo anamanyana, eka mfumo wo karhi kumbe hi ndlela yin’wana, ku tlula leswi a yi ri xiswona loko Vumbiwa byo rhanga byi sungula ku tirha handle ka loko endzhaku ka swona yi hundzuluxiwile leswaku yi va na matirhiselo yo anamanyana; na
 - (b) loko yi ya emahlweni no tirhisiwa hi matiko lama a ma yi tirhisa xikan’we-kan’we loko Vumbiwa byintshwa byi nga si sungula ku tirha, ku ya hi Vumbiwa byintshwa.

Nhlamuselo ya milawu leyi nga kona

3. (1) Handle ka loko swi nga fambelana na matirhiselo ya kona kumbe swi ri erivaleni leswaku a swi fanelangi, leswi swi vuriwaka eka milawu yihi na yihi ya tiko leyi a yi ri kona loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha –
 - (a) swi kongomisiwa eka Riphabliki ra Afrika Dzonga kumbe eka tiko-xikaya handle ka loko swi vula ndhawu ya mfumo wo karhi, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Riphabliki ra Afrika Dzonga ehansi ka Vumbiwa byintshwa;
 - (b) swi kongomisiwa eka Palamende, Palamende ya Rixaka kumbe Huvo, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Palamende, Palamende ya Rixaka kumbe Huvo yo Tiko ya Swifundzankulu ehansi ka Vumbiwa byintshwa;
 - (c) swi kongomisiwa eka Presidente, Xandla xa Presidente, Holobye, Xandla xa Holobye kumbe Khabinete, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Presidente, Xandla xa Presidente, Holobye, Xandla xa Holobye kumbe Khabinete ehansi ka Vumbiwa byintshwa, ku ya hi mhaka ya 9 ya Xedulu xa leyi;
 - (d) Presidente wa Huvo, swifanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Mutshama xitulu wa Huvo ya Rixaka ya swifundzankulu;
 - (e) swi kongomisiwa eka Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu, Holobyenkulu Huvonkulu kumbe Xirho xa Huvonkulu ya xifundzankulu, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula mfumo wa milawu wa xifundzankulu, Holobyenkulu, Huvonkulu kumbe Xirho xa Huvonkulu ehansi ka Vumbiwa byintshwa, ku ya hi mhaka ya 12 ya Xedulu leyi; ; kumbe
 - (f) swi kongomisiwa eka ririmi kumbe tindzimi ta ximfumo, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula rihi na rihi ra tindzimi ta ximfumo ehansi ka Vumbiwa byintshwa.
- (2) Handle ka loko swi nga fambelana na matirhiselo ya kona kumbe swi ri erivaleni leswaku a swi fanelanga, leswi swi vuriwaka eka milawu yihi na yihi leyi ya ha saleke ya mafumelo ya khale –
 - (a) swi kongomisiwa eka Palamende, Yindlo ya Palamende kumbe nhlengeletano ya milawu kumbe nhlengeletano ya Riphabliki kumbe ya tiko-xikaya, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula –
 - (i) Palamende ehansi ka Vumbiwa byintshwa, loko ku tirhisiwa ka milawu yeleyo a yi averiwile kumbe yi nyikiwile hi ku landza Vumbiwa byo rhanga kumbe Xedulu xa leyi, eka huvonkulu ya rixaka; kumbe

- (ii) Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu wa xifundzankulu xo karhi loko mafambiselo ya milawu yeleyo yi averiwile kumbe ku nyiketiwile hi ku landza Vumbiwa byo rhanga kumbe Xedulu leyi eka huvonkulu ya xifundzankulu; kumbe
- (b) swi kongomisiwa eka Presidente wa Tiko, Holobyete mutirhi nkulu wa makungu un'wana, Khabinete, Huvo ya Vaholobyete kumbe huvonkulu ya Riphabliki kumbe ya xikaya, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula –
 - (i) Presidente ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa, loko mafambiselo ya milawu yaleyo ya averiwile kumbe ya nyikiwile hi ku landza Vumbiwa bya khale kumbe Xedulu leyi eka huvonkulu ya xifundzankulu
 - (ii) Holobyenkulu wa xifundzankulu ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa, loko mafambiselo ya milawu yaleyo ya averiwile kumbe ya nyikiwile hi ku landza Vumbiwa lebya khale kumbe Xedulu leyi eka huvonkulu ya xifundzankulu.

Palamende ya Rixaka

4. (1) Munhu wihi na wihi loyi a ri xirho kumbe mukhomi wa ntirho eka Nhlengeletano ya Tiko ya Milawu xikan'we loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, u va xirho kumbe mukhomi wa ntirho wa Palamende ya Rixaka ehansi ka Vumbiwa byintshwa, na ku khoma hofisi tanihi xirho kumbe mukhomi wa ntirho hi ku landza Vumbiwa lebyintshwa.
- (2) Palamende ya Rixaka tanihi laha yi vumbiweke hi ku landza nchumu lowu wa (1) yi fanele yi tekiwa tanihi leyi nga hlawuriwa ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa hi nkarhi lowu helaka hi siku ra 30 Dzivamisoko 1999.
- (3) Palamende ya Rixaka yi vumbiwa hi swirho swa 400 eka nkarhi wa yona wo tirha lowu helaka hi 30 Dzivamisoko 1999, ku ya hi xiyenge xa 49(4) xa Vumbiwa byintshwa.
- (4) Milawu ya mafambiselo ya Palamende ya Rixaka leyi a yi tirha loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, yi ya emahlweni no tirha, ku ya hi hundzuluxo wihi na wihi kumbe ku herisa.

Ntirho lowu nga si helaka emahlweni ka Palamende

5. (1) Ntirho wihi na wihi lowu nga si helaka wu nga mahlweni ka Palamende ya Rixaka loko Vumbiwa byintshwa byi nga si sungula ku tirha wu fanele wu ya emahlweni ku ya hi Vumbiwa byintshwa.
- (2) Ntirho wihi na wihi lowu nga si helaka emahlweni ka Huvo loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, wu fanele wu yisiwa eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu, naswona huvo yi fanele yi yisa emahlweni ntirho walowo hi ku landza Vumbiwa lebyintshwa.

Nhlawulo wa Palamende ya Rixaka

6. (1) Ku hava nhlawulo wa Palamende ya Rixaka lowu nga khomiwaka ku nga si fika 30 Dzivamusoke 1999. handle ka loko Palamende yi herisiwile hi ku landza xiyenge xa 50 (2) endzhaku ka ku pfumaleka ka ntshembho eka Presidente hi ku landza xiyenge xa 102 (2) xa Vumbiwa lebyintshwa.
- (2) Xiyenge xa 50 (1) xa Nawu wa Vumbiwa wuntshwa xi yimisiwile ku fikela hi ti 30 Dzivamisoko 1999.
- (3) Handle ka ku herisiwa ka Vumbiwa lebya khale, Xedulu ya 2 eka Vumbiwa byebye tanihi leswi yi nga hundzuluxiwa hi "Annexure A" eka Xedulu leyi yi tirha -
 - (a) eka nhlawulo wo sungula wa Nhlengeletano ya Milawu ehansi ka Vumbiwa byintshwa;
 - (b) eka ku lahlekeriwa ka vuxirho bya Nhlengeletano ya Milawu eka matshamelo ya timhaka handle ka lawa ya nga nyikiwa eka xiyenge xa 47 (3) xa Vumbiwa lebyintshwa; na
 - (c) ku siva swivandla eka Nhlengeletano ya Milawu, na ku tatisa, ku pfuxeta na ku tirhisiwa ka nxanxamelo wa vandla ku tata swivandla swa mitirho, ku kondza nhlawulo wa vumbirhi wa Nhlengeletano ya Milawu ehansi ka Vumbiwa byintshwa.
- (4) Xiyenge xa 47(4) xa Vumbiwa lebyintshwa xi yimisiwile ku fikela nhlawulo wa vumbirhi wa Nhlengeletano ya Milawu ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa.

Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu

7. (1) Eka nkarhi lowu fikelaka xikan'we-kan'we loko ntshamo wo sungula wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu yi khomiwa endzhaku ko hlawuriwa ka wona ro sungula ehansi ka Vumbiwa byintshwa –

XEDULU YA 6: MALONGOLOXELO YA NKARHI WO HUNDZULUXA

- (a) ndzinganelano wa vuyimeri bya Minhlangano endzeni ka vurhumiwa eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu wu fanele ku ringanana na ndzinganelano lowu eka wona vasetara va 10 va xifundzankulu a va hlawuriwile hi ku landza xiyenge xa 48 xa Vumbiwa byo rhanga;
- (b) maaviwelo ya varhumiwa va nkarhi hinkwavo na varhumiwa vo hlawuleka eka Minhlangano leyi yimeriweke eka mfumo wa milawu wa xifundzankulu;ya hi ndlela leyi landzelaka:

XIFUNDZANKULU	VURHUMIWA BYA NKARHI HINKWAWO	VURHUMIWA BYO HLAWULEKA
1. Kapa Vuxa	ANC 5 NP 1	ANC 4
2. Free State	ANC 4 FF 1 NP 1	ANC 4
3. Gauteng	ANC 3 DP 1 FF 1 NP 1	ANC 3 NP 1
4. KwaZulu-Natal	ANC 1 DP 1 IFP 3 NP 1	ANC 2 IFP 2
5. Mpumalanga	ANC 4 FF 1 NP 1	ANC 4
6. Kapa N'walungu	ANC 3 FF 1 NP 2	ANC 2 NP 2
7. Limpopo	ANC 6	ANC 4

XEDULU YA 6: MALONGOLOXELO YA NKARHI WO HUNDZULUXA

XIFUNDZANKULU	VURHUMIWA BYA NKARHI HINKWAWO	VURHUMIWA BYO HLAWULEKA
8. N'walungu Vupeladyambu	ANC 4 FF 1 NP 1	ANC 4
9. Kapa Vupeladyambu	ANC 2 DP 1 NP 3	ANC 1 NP 3

- (2) Nhlngano lowu yimeriweke eka Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu –
 - (a) wu fanele ku langha varhumiwa bya wona bya nkarhi hinkwawo vo huma exikarhi ka vanhu lava a va ri vasetara loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha naswona va kumekaka leswaku va tirha tanihi varhumiwa va nkarhi hinkwawo; naswona
 - (b) wu nga ha langha van'wana vanhu ku va varhumiwa va nkarhi hinkwawo ntsena loko ku ri hava kumbe ku kumekaka nhlayo leyi nga ringanangiki ya khale ka vasetara va wona.
- (3) Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu yi fanele ku thola varhumiwa va yona va nkarhi hinkwawo hi ku ya hi ku langha ka mintlawa.
- (4) Timhaka ntsongo ta (2) na (3) ti tirha ntsena eka ku thoriwa ko sungula ka varhumiwa va nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu.
- (5) Xiyenge xa 62(1) xa Vumbiwa lebyintshwa a xi tirhi eka ku langhiwa na ku thoriwa ka khale ka vasetara tanihi varhumiwa va nkarhi hinkwawo hi ku landza mhaka leyi.
- (6) Milawu ya mafambiselo ya Huvo leyi tirhaka xikan'we 'we loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, yi fanele ku tirhisiwa hi mayelana na ntirho wa Huvo ya Rixaka ku fikela laha yinga tirhisiwaka, hi ku landza vuhundzuluxi byihi na byihi kumbe ku herisa.

Khale ka Vasinetara

8. (1) Khale ka musinetara loyi a nga thoriwangiku tanihi murhumiwa wa nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu u na mfanelo yo va xirho lexi heleleka lexi vhotaka xa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu lexi ku humaka eka xona munhu yoloye a langiweke ku va sinetara hi ku landza xiyenge xa 48 xa Vumbiwa lebya khale.
- (2) Loko khale ka sinetara a langa leswaku a nga vi xirho xa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu, munhu yaloye u tekiwa ari loyi a nga lan'wa kua musinetara ku nga si fika siku leri Vumbiwa byi nga sungula ku tirha hi rona.
- (3) Miholo, timali ta mpfuneto na swipfuno swa khale ka musinetara loyi a thoriweke tanihi murhumiwa wa nkarhi hinkwawo kumbe tanihi xirho xa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu a swi nge hungutiwi hi xivangelo ntsena xa ku thoriwa koloko.

huvonkulu Ya rixaka

9. (1) Un'wana na un'wana loyi a ri Presidente, Xandla xa Presidente, Holobye kumbe Xandla xa Holobye ehansi ka Vumbiwa bya khale loko lebyintshwa byi sungula ku tirha, u ya emahlweni no tirha hi ku landza Vumbiwa lebyintshwa, kambe ku ta landzeleriwa mhaka-ntsongo ya (2).
- (2) Ku fikela hi ti 30 Dzivamisoko 1999, swiyenge swa 84, 89, 90, 91, 93 na 96 swa Vumbiwa lebyintshwa swi fanele ku tekiwa swi hlayeka tanihi laha swi hlamuseriweke eka 'Annexure' B ya Xedulu leyi.
- (3) Mhaka-ntsongo ya (2) a yi siveli Holobye la ri sinetara loko Vumbiwa lebyintshwa byi sungula ku tirha ku ya emahlweni tanihi Holobye leswi hlamuseriweke eka xiyenge xa 9 (1) (a) xa Vumbiwa lebyintshwa, tanihi laha xiyenge xelexo xo hlayekaka xiswona eka 'Annexure' B.

Milawu ya Swifundzankulu

10. (1) Munhu wihi na wihi la a ri xirho kumbe mukhomi wa ntirho eka Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu loko Vumbiwa lebyintshwa byi sungula ku tirha, u va xirho kumbe mukhomi wa hofisi ya Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu xexo ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa, na ku khoma hofisi tanihi xirho kumbe mukhomi wa ntirho hi ku landza Vumbiwa lebyintshwa naswona vumbiwa bya xifundzankulu xihi na xihi lebyi nga ta tirhisiwa.

- (2) Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu tanihi laha wu vumbiweke hi ku landza mhaka-ntsongo ya (1) wu fanele ku tekiwa tanihi lowu hlawuriweke ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa ku ringana nkarhi lowu helaka hi 30 Dzivamisoko 1999.
- (3) Eka nkarhi wa wona lowu helaka hi 30 Dzivamisoko 1999, na hi ku ya hi xiyenge xa 108(4) Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu yi vumbiwa hi nhlayo ya swirho leswi kumeriweke Palamende yaleyo ehansi ka Vumbiwa lebya khale ku katsa na nhlayo ya vasinetara va khale lava va nga va swirho swa Palamende hi ku landza mhaka ya 8 ya Xedulu leyi.
- (4) Milawu ya mafambiselo ya Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu leyi tirhaka loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, yi ya emahlweni no tirha, ku ya hi hundzuluxo wihi na wihi kumbe ku herisa.

Mihlawulo ya Tihuvo to endla Milawu ta Swifundzankulu

11. (1) Handle ka ku herisiwa ka Vumbiwa bya khale, Xedulu xa2 ya Vumbiwa rolero, tanihi laha yi hundzuluxiweke hi 'Annexure' A xa Xedulu leyi, xa tirha –
 - (a) eka nhlawulo wo sungula wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa.
 - (b) eka ku lahlekeriwa ka vuxirho eka mfumo wa milawu eka matshamelo ya timhaka handle ka lama ma nyikiweke eka xiyenge xa 106(3) xa Vumbiwa byintshwa; na
 - (c) eka ku tata swivandla swa mitirho eka mfumo wa milawu, na ku tatisa, ku pfuxeta na ku tirhisiwa ka nxaxamelo wa Minhlangano ya tipolitiki yo tata swivandla, ku kondza ku va na nhlawulo wa vumbirhi wa mfumo wa milawu ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa.
- (2) Xiyenge xa 106(4) xa Vumbiwa lebyintshwa xa yimisiwile hi ku landza Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu ku kondza ku fika nhlawulo wa vumbirhi wa Palamende ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa.

Tihuvonkulu ta swifunzankulu

12. (1) Munhu wihi na wihi la ri Holobyenkulu kumbe xirho xa Huvonkulu ya xifundzankulu loko Vumbiwa lebyintshwa byi sungula ku tirha, u ya emahlweni no khoma ntirho wolowo hi ku landza Vumbiwa byintshwa na Vumbiwa byihi na rihi ra xifundzankulu leri ri nga vaka ri vekiwile ku va nawu, kambe ku ya hi Mhaka ntsongo ya (2).

- (2) Ku kondza Holobyenkulu la hlawuriweke endzhaku ka nhlawulo wo sungula wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu ku ya hi Vumbiwa byintshwa a sungula ku tirha, kumbe loko xifundzankulu xi veka vumbiwa ra xona ku va nawu, xihi na xihi eka xona loxi rhangaka, swiyenge swa 132 na 136 swa Vumbiwa byintshwa swi fanele ku tekiwa swi hlayeka tanihi laha swi hlamuseriweke eka 'Annexure' C xa Xedulu leyi.

Mavumbiwa ya Swifundzankulu

13. Vumbiwa ra xifundzankulu leri pasisiweke loko Vumbiwa byintshwa byi nga si sungula ku tirha ri fanele ku landzelela xiyenge xa 143 xa Vumbiwa byintshwa.

Ku nyikiwa ka milawu eka Swifundzankulu

14. (1) Milawu hi mayelana na mhaka leyi welaka endzeni ka ndhawu ya ntirho leyi longoloxiweke eka Xedulu xa 4 kumbe ya 5 ta Vumbiwa byintshwa naswona leyi, loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, a yi fambisiwa hi vulawuri lebyi nga ndzeni ka huvonkulu ya rixaka, yi nga ha nyiketiwa hi Presidente, hi xitiviso, eka vulawuri lebyi nga ndzeni ka huvonkulu ya xifundzankulu lebyi byi hlawuriweke hi Huvonkulu ya xifundzankulu xelexo.
- (2) Ku fikela laha swi lavekaka ku va ku nyiketiwa milawu ku ya hi Mhakantsongo ya (1) ku va swi tirhiwa hi ku nyawula, Presidente, hi xitiviso, a nga ha –
- (a) hundzuluxa kumbe ku lulamisa milawu ku endlela ku lawula mahlamuseriwele ya yona kumbe matirhiselo;
- (b) laha ku nyikiwa ka matimba ku nga tirhiki eka xiphemu xihi na xihi xa milawu hinkwayo, a nga ha herisa na ku veka hi vuntshwa, ku katsiwa na kumbe ku nga katsiwi na mihundzuluxo kumbe ku lulamisiwa loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (a), ka yalawo ya makungu ya yona lama eka wona ku nyikiwa ka matimba ku tirhaka kumbe ku fikela laha ku nyikiwa kwaloko ka matimba ku tirhaka eka yona; kumbe
- (c) ku lawula mhaka yihi na yihi yin'wana leyi lavekaka hikokwalaho ka xivangelo xa ku nyikiwa ka matimba yalawo, ku katsa na ku hundziseriwa kumbe ku rhumeriwa ka vatirhi, kumbe ku hundziseriwa ka rifuwo, swikweleti, timfanelo na swiboho, eka kumbe ku huma eka mfumo wa rixaka kumbe wa xifundzankulu kumbe ndzawulo yihi na yihi ya mfumo, mafambiselo, vutlrhari bya vuhlayiseki kumbe vandla rin'wana.

- (3) (a) Khopi ya xitiviso xin'wana na xin'wana lexi humesiwaka hi ku landza Mhaka ntsongo ya (1) kumbe ya (2) yi fanele ku yisiwa eka Palamende ya Rixaka na Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu ku nga si hela masiku ya 10 ya ku hangalasiwa ka xitiviso.
- (b) Loko Palamende ya Rixaka na Huvo ya Rixaka hi xiboho ti nga pfumeleli xitiviso kumbe kungu rihi na rihi ra xona, xitiviso xelexo kumbe kungu ri hundzela hi nkarhi, kumbe handle ko khumba –
- (i) ku tirha ka nchumu wihi na wihi lowu endliweke hi ku landza xitiviso xelexo kumbe kungu ri nga si helela hi nkarhi;
- (ii) kumbe mfanelo kumbe xifundzho lexi kumiweke kumbe xiboho kumbe nandzu leri rhwariweke xi nga si helela hi nkarhi.
- (4) Loko matimba yo endla milawu ya nyikiwa ku ya hi Mhaka ntsongo ya (1), xihi na xihi tekiwa tanihi loko ku ri leswi kongomisiwaka eka vulawuri lebyi ya nyikeweke eka byona.
- (5) Ntirho wihi na wihi wa milawu ehansi ka xiyenge xa 235 (8) wa Vumbiwa bya khale, ku katsa ku cincwa, ku amukeriwa kumbe ku herisa na ku pfumelela ra vumbirhi nawu wihi na wihi na goza rihi na rihi leri tekiweke eka xiyenge xexo, swi tekiwa swi ri leswi nga endliwa ehansi ka mhaka leyi.

Milawu leyi nga kona yi welaka ehandle ka matimba yo endla milawu ya Palamende

15. (1) Vulawuri lebyi welaka endzeni ka huvonkulu ya rixaka lebyi fambisaka milawu yihi na yihi leyi welaka ehandle ka matimba yo endla milawu ya Palamende loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha byi tshama byi ri lebyi ngana vuswikoti ku fambisa milawu yaleyo ku kondza byi nyikiwa vulawuri lebyi nga endzeni ka huvonkulu ya xifundzankulu hi ku landza mhaka ya 14 ya Xedulu leyi.
- (2) Mhaka ntsongo ya (1) yi hundzela hi ntirho malembe mambirhi endzhaku ka loko Vumbiwa lebyintshwa byi sungurile ku tirha.

Tikhoto

16. (1) Khoto yin'wana na yin'wana ya nawu ku katsa na tikhoto ta varhangeri va xintu leti a tiri kona loko Vumbiwa lebyintshwa byi sungula ku tirha, ti ya emahlweni ti tirha, na ku tirhisa vululami hi ku landza milawu leyi tirhaka eka tona, naswona munhu

wihi na wihi loyi a nga khoma hofisi tanihi muofisiri wa vululami u ya emahlweni a khoma hofisi hi ku landza milawu leyi tirhaka ya hofisi yaleyo, hi ku ya hi -

- (a) ku cinca kwihi na kwihi ku herisiwa ka milawu yaleyo; na
 - (b) hi ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.
- (2) (a) Khoto ya Vumbiwa leyi tumbuluxiweke hi Vumbiwa bya khale yi va Khoto ya Vumbiwa ehansi ka Vumbiwa lebyintshwa.
- (b)

[Xiyengentsongo xa (b) xi susiwile hi x. 20 (a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vutsevuwa 2001.]

- (3) (a) Xiyenge xa Swivilelo xa Khotonkulu ya Afrika Dzonga xi va Khoto ehansi ka Vumbiwa byintshwa.
- (b)

[Mhakantsongo ya (b) xi susiwile hi x. 20 (a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vutsevu wa 2001.]

- (4) (a) Xiyenge xa xifundzha kumbe xa muganga xa Khotonkulu ya Afrika Dzonga kumbe khoto nkulu ya tiko xikaya kumbe xiyenge xa ntolovelo xa khoto yeleyo, xi hundzuka Khoto Nkulu ehansi ka Vumbiwa byintshwa ku nga ri na ku cinca ka ndhawu ya matirhelo, hi ku landza ku tiyisisa loku nga le ka xiyengentsongo xa (6).
- (b) Munhu wihi na wihi la tirhaka kumbe la tirhaka tanihi Presidente wa Vuavanyisi, Xandla xa Presidente wa Vuavanyisi kumbe muavanyisi wa khoto laha swi boxiweke eka ndzimana ya (a) loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, u va Presidente wa Vuavanyisi, Xandla xa Muavanyisi kumbe muavanyisi wa khoto yeleyo ehansi ka Vumbiwa byintshwa, hi ku landza ku tiyisisa loku nga le ka xiyengentsongo xa (6).
- (5) Handle ka loko swi nga fambelana na matirhiselo ya kona kumbe swi ri erivaleni leswaku a swi fambelana, leswi vuriwaka eka milawu yihi na yihi kumbe endlelo swi kongomisiwa eka –
- (a) Khoto ya Vumbiwa ehansi ka Vumbiwa bya khale, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Khoto ya Vumbiwa ehansi ka Vumbiwa byintshwa;
 - (b) Rhavi ra Swivilelo ra Khotonkulu ya Afrika Dzonga, swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi vula Khotonkulu yo endla xikombelo; na
 - (c) rhavi ra xifundzankulu kumbe ra ndhawu ra Khotonkulu ya Afrika Dzonga kumbe Khotonkulu ya tiko-xikaya kumbe rhavi hi ku angarhela ra khoto yaleyo ri fanele ri tekiwa tanihi loko swi vula Khoto ya le Henhla.

- (6) (a) Hi ku hatlisa loko swi koteka endzhaku ka loko Vumbiwa byintshwa byi sungule ku tirha, tikhoto hinkwato, ku katsa na xivumbeko xa tona, mavumbiwelo, matirhelo na vulawuri bya tona na milawu hinkwayo leyi yelanaka, swi fanele ku hlanganisiwa hi xikongomelo xo simeka endlelo ra vuavanyisi lebyi fanelaka eka swilaveko swa Vumbiwa byintshwa.
- (b) Xirho xa Khabinete lexi nga na vutihlamuleri bya mafambiselo ya vululami, lexi tirhaka endzhaku ko tsundzuxana na Khomixini ya Mitirho ya Vuavanyisi, xi fanele ku fambisa ku hlanganisiwa ka mitirho loku languteriweke eka ndzimana ya (a).
- (7) (a) Un'wana na un'wana la tirhaka ehofisini, loko Nawu wa Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga wo Cinca, 2001, wu sungula ku tirha, hi ndlela leyi -
- (i) Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, u hundzuka Muavanyisi Nkulu tanihi leswi bohiweke eka xiyenge xa 167 (1) xa Vumbiwa byintshwa;
- (ii) Xandla xa Presidente wa Khoto ya Vumbiwa, u hundzuka Xandla xa Muavanyisi Nkulu tanihi leswi bohiweke eka xiyenge xa 167 (1) xa Vumbiwa byintshwa;
- (iii) Muavanyisi Nkulu, u hundzuka Presidente ya Khoto Nkulu ya Swivilelo leswi bohiweke eka xiyenge xa 168 (1) xa Vumbiwa byintshwa;
- (iv) Xandla xa Muavanyisi Nkulu, xi hundzuka Xandla xa Presidente ya Khotonkulu ya Swivilelo tanihi leswi swi vekiweke eka xiyenge xa 168 (1) xa Vumbiwa lebyintshwa.
- (b) Milawu hinkwayo, swinawana kumbe maendlelo laya nga endliwa hi Presidente ya Khoto ya Vumbiwa kumbe Muavanyisinkulu leyi ayi tirha ku nga si sunguriwa ku Cinciwa Nawu wa Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga wa 2001, yi ya emahlweni yi tirha ku kondza yi herisiwa kumbe ku hundzuluxiwa.
- (c) Handle ka loko swi nga fambisani na vundzeni kumbe swi fanerile, ku hundzisela ka nawu wihi na wihi kumbe endlelo ra Muavanyisi Nkulu kumbe Presidente ya Khoto ya Vumbiwa, swi fanele ku hundziseriwa eka Muavanyisi Nkulu tanihi leswi bohiweke eka xiyenge xa 167 (1) xa Vumbiwa byintshwa.

[Mhakantsongo ya (7) xi engeteriwile hi x. 20 (b) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vutsevu wa 2001.]

Milandzu leyi nga si ku tengiwaka etikhoto

17. Milandzu leyi aya ha yimerile ku tengiwa emahlweni ka khoto loko Vumbiwa lebyintswa byi sungula ku tirha, yi fanele yi vekiwa tanihi loko Vumbiwa lebyintshwa byi nga se pfumeleriwa, handle ka loko ku tsakela ka vululami ku hlamusela hi ndlela yin'wana.

Matimba ya vuchuchisi

18. (1) Xiyenge xa 108 xa Vumbiwa byo rhang'a xi ya emahlweni no tirha ku kondza Nawu wa Palamende lowu languteriweke eka xiyenge xa 179 xa Vumbiwa loko byi sungula ku tirha. Mhaka nts'hongo leyi a yi khumbhi ku thoriwa ka Mulawuri wa Vuchuchisi wa Rixaka hi ku landza xiyenge xa 179.
- (2) Gqweta-jenerala la khomeke ntirho loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, u ya emahlweni no tirha hi ku landza milawu leyi vekiweke leyi tirhaka eka xiyimo xelexo xa ntirho, ku ya hi Mhaka ntsongo ya (1).

Swihlambanyo na switiyisiso

19. Munhu la yaka emahlweni no tirha hi ku landza Xedulu leyi naswona la tekeke xihlambanyo xa ntirho wolowo kumbe a endleke xitiyisiso xo xiximeka ku ya hi Vumbiwa ro rhang'a, a nga bohiwi ku engeta xihlambanyo xa ntirho kumbe xitiyisiso xo xiximeka ku ya hi Vumbiwa byintshwa.

Swivandla swin'wana swa Vumbiwa

20. (1) Eka xiyenge lexi 'vandla ra vumbiwa' swi vula –
- (a) Musirheleri wa Vanhu;
 - (b) Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu ya Afrika Dzonga;
- [Ndzimana. (b) yi cinciwile hi x. 4 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumbirhi wa 1998.]
- (c) Khomixini ya Ndzingano wa Rimbewu;
 - (d) Jenerali wa Tinkota;
 - (e) banginkulu ya Afrika Dzonga;
 - (f) Khomixini ya Timali na Timhaka tin'wana ta Timali;
 - (g) Khomixini ya Mitirho ya Vuavanyisi; kumbe
 - (h) Huvo yo Angarhela ya Tindzimi ya Afrika Dzonga.
- (2) Vandla rihi na rihi leri tirhaka hi vumbiwa leri simekiweke hi ku landza Vumbiwa bya khale ri ya emahlweni no tirha hi ku landza milawu leyi tirhaka eka rona, naswona

munhu wihi na wihi la khomeke ntirho tanihi xirho xa Khomixini, xirho xa huvo ya Bangi ya le Xikarhi, kumbe Huvo yo Angarhela ya Tindzimi ya Afrika Dzonga na Musirheleri wa Vanhu kumbe Mukamba–Tinkonta Jenerala loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha u ya emahlweni na ku khoma ntirho hi ku landza milawu leyi tirhaka eka ntirho wolowo, ku ya hi –

- (a) ku cinca kwihina kwihi kumbe ku herisa ka nawu wolowo; na
 - (b) ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.
- (3) Swiyenge swa 199(1), 200(1), (3) na (5) ku fika eka (11) na 201 ku fika eka 206 swa Vumbiwa lebya khale, swi ya emahlweni swi tirha ku kondza swi herisiwa hi Nawu wa Palamende lowu nga pasisiwa hi ku landza xiyenge xa 75 xa Vumbiwa lebyintshwa.
- (4) Swirho swa Khomixini ya Mitirho ya Vululami leswi hlamuseriwaka eka xiyenge xa 105 (1)(h) xa Vumbiwa bya khale swa yima ku va swirho swa Khomixini, loko swirho leswi vuriweke eka xiyenge 178(l)(i) xa Vumbiwa byintshwa swi thoriwile.
- (5) (a) Huvo ya Volkstaat yi simekiwile hi ku landza Vumbiwa bya khale yi ya mahlweni no tirha hi ku landza milawu leyi nga kona, naswona mani na mani la tirhaka tanihi xirho xa Huvo loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, u ya emahlweni no khoma ntirho wolowo hi ku landza milawu leyi tirhaka eka xiyimo xexo ku ya hi -
- (i) hundzuluxo wihi na wihi kumbe ku herisiwa ka milawu; na
 - (ii) ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.
- (b) Swiyenge swa 184 A na 184 B (1) (a), (b) na (d) swa Vumbiwa bya khale swi ya emahlweni no tirha ku kondza swi herisiwa hi Nawu wa Palamende lowu pasisiweke hi ku landza xiyenge xa 75 xa Vumbiwa byintshwa.

Ku nghenisiwa ka milawu leyi lavaka hi Vumbiwa lerintshwa

21. (1) Laha Vumbiwa byintshwa byi lavaka ku nghenisiwa eka milawu ya rixaka na ya Swifundzankulu, milawu yeleyo yi fanele ku vekiwa hi vulawuri lebyi faneleke ka ha ri na nkarhi lowu ringaneke wa siku leri Vumbiwa lebyintshwa byi nga sungula ku tirha.
- (2) Xiyenge xa 198(b) xa Vumbiwa byintshwa a xi nge tirhisiwi ku fikela loko nawu lowu nga le ka xiyenge xexo wu nghenisiwile.

- (3) Xiyenge xa 199(3)(a) xa Vumbiwa byintshwa a xi fanelanga ku tirhisiwa ku nga si hela tin'hweti tinharhu endzhaku ka loko milawu leyi languteriweke eka xiyenge xexo yi pfumeleriwele.
- (4) Nawu wa tiko wa xiyenge xa 217 (3) wa Vumbiwa byintshwa wu fanele ku nghenisiwa ku nga si hela malembe manharhu ku suka eka siku leri Vumbiwa byintshwa byi sunguleke ku tirha, kambe ku va milawu leyi yi nga ri kona hi nkarhi lowu a swi siveli ku simekiwa ka pholisi leyi ku vulavuriwaka hi yona eka xiyenge xa 217 (2).
- (5) Ku fikela loko Nawu wa Palamende lowu boxiweke eka xiyenge xa (65)(2) xa Vumbiwa byintshwa wu nghenisiwa, Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu xin'wana na xin'wana yi nga kambisisa endlelo ra yona ku ya hi vulawuri eka vurhumiwa bya yona ku vhota ematshan'weni ya yona eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu
- (6) Ku fikela loko nawu lowu boxiweke eka xiyenge xa 229 (1) (b) xa Vumbiwa byintshwa xi nghenisiwa, masipala wu ta tshama wu ri na vuswikoti byo hakerisa xibalo, ndzhuvo kumbe ntirho lowu wu nyikiweke matimba hi Vumbiwa ku wu endla loko Vumbiwa byi sungula ku tirha.

Vun'we bya Rixaka na ndzivalelano

22. (1) Hambileswi ku nga na mukungu wahi na wahi man'wana ya Vumbiwa byintshwa na handle ka ku herisiwa ka Vumbiwa bya khale, makungu hinkwawo laya yelanaka na ndzavalelano laya nga kona eka Vumbiwa lebya khale ehansi ka nhlokomhaka "Vun'we bya Rixaka na Ndzivalelano" swi tekiwi swi ri xiphemu xa Vumbiwa byintshwa hi xikongomelo xa Nawu wo Tlakusa Vun'we bya Rixaka na Ndzivalelano, wa 1995 Nawu wa 34 wa 1995), tanihi laha wu hundzuluxiweke hokona ku katsa na swikongomelo swa matirhelo.
- (2) Hi xikongomelo xa mhakantsongo ya (1), siku ra '6 N'wendzamhala 1993' laha swi tikombaka eka swilaveko swa Vumbiwa bya khale ehansi ka nhlokomhaka ya 'Vun'we bya Rixaka na Ndzivalelano', swi fanele ku hlayiwa tanihi '11 Mudyaxihi 1994'.

[Mhakantsongo ya (2) yi engeteriwele hi s 3 xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wo sungula wa 1997.]

Nawumbisi wa Timfanelo

23. (1) Milawu ya rixaka leyi boxiweke eka swiyenge swa 9 (4), 32 (2) na 33 (3) ya Vumbiwa lerintshwa yi fanele ku ngenisiwa ku nga si hela malembe manharhu ku sukela hi siku leri Vumbiwa byi sunguleke ku tirha.
- (2) Ku fikela loko milawu leyi boxiweke eka swiyenge swa 32(2) na 33(3) swa Vumbiwa lerintshwa yi ngenisiwa -
- (a) xiyenge xa 32(1) xi fanele ku tekiwa xi hlayeke hi ndlela leyi landzelaka—
“(1) Munhu un’wana na un’wana u na mfanelo yo fikelela mahungu hinkwawo lama nga mavokweni ya mfumo kumbe xihhi na xihhi xa swirho swa wona eka xiyenge xihhi na xihhi xa mfumo ku fikela laha mahungu yalawo ya lavekaka ku endlela ku tirhisiwa kumbe ku sirheleriwa ka timfanelo ta vona.” na
- (b) xiyenge xa 33(1) na (2) swi fanele ku tekiwa swi hlayeka hi ndlela leyi landzelaka -
“Munhu un’wana na un’wana u na mfanelo ya—
- (a) endlelo leri landzaka Nawu wa mafambiselo laha tihi na tihi ta timfanelo ta yena kumbe swilaveko swi khumbekaka kumbe ku xungetiwa;
- (b) endlelo leri lulameke ra mafambiselo laha tihi na tihi ta timfanelo ta yena kumbe leswi a swi languteleke hi ku landza nawu swi khumbekaka kumbe ku xungetiwa;
- (c) ku nyikiwa tinhlamuselo to tsariwa ta endlelo ra mafambiselo leri khumbhaka yihi na yihi ya timfanelo ta yena kumbe swilaveko handle ka loko swivangelo swa endlelo rolero swi tivisiwile mani na mani; na
- (d) endlelo ra mafambiselo leri nga hlamoseriwaka ku va ri lulamile hi tlhelo ra swivangelo leswi swi nyikiweke laha yihi na yihi ya timfanelo ta yena ti khumbekaka kumbe ku xungetiwa.”
- (3) Swiyenge swa 32(2) na 33(3) swa Vumbiwa byintshwa swi hundzela hi nkarhi loko milawu leyi languteriweke eka swiyenge swileswo, hi ku hambana ka swona, ya nga vekiki ku va nawu ku nga si hela malembe manharhu Vumbiwa byintshwa byi sungurile ku tirha.

Mafambiselo ya vaaki na Mitirho ya vuhlayiseki

24. (1) Swiyenge swa 82(4)(b), 215, 218(1), 219(1), 224 ku fika eka 228, 236(1), (2), (3), 6), (7)(b) na (8), 237(1) na (2)(a) na 239(4) na (5) swa Vumbiwa bya khale swi ya emahlweni no tirha tanihi loko Vumbiwa byo rhangana nga herisiwanga, ku ya hi –

- (a) mihundzuluxo eka swiyenge swoleswo tanihi laha swi vekiweke eka "Annexure" D;
 - (b) ku hundzuluxiwa kumbe ku herisiwa kwihi na kwihi ka swiyenge sweswo hi Nawu wa Palamende lowu pasisiweke hi ku landza xiyenge xa 75 xa Vumbiwa byintshwa; na
 - (c) ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.
- (2) Khomixini ya Mitirho ya vaaki na tiKhomixini ta mitirho ya Swifundzankulu leti vuriwaka eka Kavanyisa ka 13 ka Vumbiwa bya khale ti ya emahlweni no tirha hi ku landza Kavanyisa koloko na milawu leyi vekiweke yi tirhaka eka tona tanihi loko kavanyisa loku ku nga herisiwangi, ku kondza Khomixini na tiKhomixini ta mitirho ya Swifundzankulu ti herisiwa hi Nawu wa Palamende lowu pasisiweke hi ku landza xiyenge xa 75 xa Vumbiwa byintshwa.
- (3) Ku herisiwa ka Vumbiwa bya khale a swi khumbi xitiviso xihhi na xihhi lexi pasisiweke ku ya hi xiyenge xa 237(3), xa Vumbiwa bya khale, naswona xitiviso xihhi na xihhi xo tano xi ya emahlweni no tirha, ku ya hi –
- (a) ku hundzuluxiwa kumbe ku herisiwa kwihi na kwihi ka milawu; na
 - (b) ku fambelana na Vumbiwa byintshwa.

Swo ngetelela eka humesiwa ka tihuvonkulu to endla mialwu

25. (1) Munhu wihi na wihi loyi, loko Vumbiwa byintshwa byi sungula ku tirha, a tirhela xigwevo laha Riphabliki xo tlula 12 wa tin'hweti ku ri hava ndziho, a nga fanelanga ku va xirho xa Palamende ya Rixaka kumbe xa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu.
- (2) Ku va munhu a nga ha eneti swilaveko swa vuxirho hi ku landza Mhaka-ntsongo ya (1)–
- (a) xi hundzela hi nkarhi loko nandzu wu vekiwa etlhelo eka swivilelo, kumbe xigwevo xi hungutiwa hi nkarhi wa swivilelo ku ya eka xigwevo lexi nga ri ki na xihlawuhlawu; no
 - (b) hela endzhaku ka ntlhanu wa malembe endzhaku ka loko xigwevo xi herile.

Mfumo wa muganga

26. (1) Handle ka swilaveko swa swiyenge swa 151, 155, 156, na 157 swa Vumbiwa byintshwa–

- (a) swilaveko swa Nawu wo Cinca Mfumo wa Muganga, 1993 (Nawu wa 209 wa 1993), tanihi leswi wu nga cinciwaka nkarhi na nkarhi hi milawu ya tiko leyi fambisaka na Vumbiwa byintshwa, swi tshama swi tirha hi ku landza Huvo ya Masipala ku fikela loko Huvo ya Masipala yo siva Huvo yaleyo yi tiyisisiwile ku va yi hlawuriwile tanihi mbuyelo wa nhlawulo wa mani na mani wa Tihuvo ta timasipala endzhaku ko sungula ku tirha ka Vumbiwa byintshwa; na

[Mhakantsongo ya (a) yi cinciwile hi s. 5 (a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumbirhi wa 1998.]

- (b) murhangeri wa xintu wa muganga u langutisa endlelo ra milawu ya xintu no tshama eka ndhawu leyi nga le ka muganga wolowo, huvo ya xikaya, kumbe muyimeri wa huvo, leswi boxiweke eka nawu wo Cinca wa Mfumo, 1993 naswona leswi nga kumiwa no longoloxiwa eka xiyenge xa 182 xa Vumbiwa bya khale, i 'ex officio' loyi a faneriweke hikuva xirho xa huvo yeleyo ku fikela laha Huvo ya Masipala yo siva huvo yaleyo yi hlambanyiwa ku va yi hlawuriwile hikwalaho ka nhlawulo wa mani na mani wa Tihuvo ta timasipala endzhaku ko sungula ku tirha ka Vumbiwa byintshwa.

[Mhakantsongo ya (b) yi siviwile hi x. 5 (a) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumbirhi wa 1998.]

- (2) Xiyenge xa 245(4) xa Vumbiwa bya khale xi ya emahlweni no tirha ku kondza ku tirhisiwa ka xiyenge xexo ku hela. Xiyenge xa 16 (5) na (6) xa Nawu wo Cinca Mfumo wa Muganga, wa 1993, xi nge herisiwi ku nga si fika 30 Dzivamisoko 2000.

[Mhakantsongo ya (2) yi cinciwile hi x. 5 (b) xa Nawu wo Cinca Vumbiwa wa Vumbirhi wa 1998.]

Ku hlayisiwa ka Milawu ya Palamende na Milawu ya Swifundzankulu

27. Swiyenge swa 82 na 124 swa Vumbiwa byintshwa a swi khumbi ku hlayisiwa ka Milawu ya Palamende kumbe Milawu ya Swifundzankulu leyi pasisiweke Vumbiwa byintshwa byi nga si sungula ku tirha.

Ntsariso wa nhundzu ya mfumo leyi nga yimeke ndhawu yin'we

28. (1) Eka ku humesiwa ka xitifikhethi hi mulawuri la nga na vuswikoti leswaku nhundzu leyi nga fambiki leyi n'winyi wa yona ku nga mfumo yi vekiwa eka mfumo ku ya hi xiyenge xa 239 xa Vumbiwa bya khale, murhijisitaru wa vun'winyi u fanele ku endla xikombelo xexo kumbe ku tiyisisa eka rhijisitaru leri faneleke, vun'winyi kumbe tsalwa leri faneleke ku rhijisitaru nhundzu leyi nga fambiki hi vito ra mfumo.
- (2) A ku hakeriwi ndzuvo kumbe swikoxo swin'wana hi tlhelo ra ntsariso hi ku landza mhakantsongo ya (1).

XIKHOMANISIWA XA A

KU CINCIWA EKA XEDULU YA 2 EKA VUMBIWA RA KHALE

1. Ku siviwa ka ayitheme ya 1 hi leswi landzelaka:

“1. Minhlngano leyi tsarisiweke hi ku landza milawu ya tiko na ku phikizanela nhlawulo wa Palamende ya Rixaka yi fanele ku tsala mavito ya vayimela -langwa eka nhlawulo wolowo eka nxaxamelo wa vayimela -langwa lowu lulamisiweke hi ku landza Xedulu leyi na milawu leyi endliweke ya tiko.”

2. Ku siva ayitheme ya 2 hi ayitheme leyi landzelaka:

“2. Switulu swa Palamende tanihi leswi bohiweke ku ya hi xiyenge 46 xa Vumbiwa byintshwa, swi fanele ku tatiwa hi ndlela leyi landzelaka:

(a) Hafu ya switulu ku suka eka nxaxamelo wa swifundzha lowu tisiweke hi Minhlngano hi ku hambana ka yona, ku nga na nhlayo leyi vekweke ya switulu leyi hlayiseriweke xifundzha xin'wana na xin'wana tanihi leswi swi nga hlamuseriwa hi khomixini eka nhlawulo lowu landzelaka wa Palamende, ku karhi ku tekeriwa enhlokweni tinhlayo leti nga kona ti tirhiweke hi xisayense hi tlhelo ra vavhoti, na vuyimeri bya minhlngano leyi khumbekaka.

(b) Hafu leyin'wana ya switulu ku suka nxaxamelo wa rixaka lowu tisiweke hi minhlngano hi ku hambana ka yona, kumbe ku huma eka minxaxamelo ya swifundzha laha minxaxamelo ya ya rixaka yi nga tisiwangiki.”

3. Ku siva ayitheme ya 3 hi ayitheme leyi landzelaka:

“3. Minxaxamelo ya vayimela-ku-langwa leyi tisiwiweke hi nhlngano hi ku hetiseka yi fanele ku va na mavito lama ya nga tluriki nhlayo ya vayimela-ku-langwa leyi ringanaka na nhlayo ya switulu eka Palamende ya Rixaka, naswona nxaxamelo wun'wana na wun'wana wo tano wu fanele ku kombisa mavito yalawo hi ndzandzelelano wolowo wu vekweke hi ku tsakeriwa tanihi laha nhlngano wu nga ha pimaka.”

4. Ku cinciwa ka ayitheme ya 5 hi ku siviwa ka marito lama rhangeleka ndzimana (a) hi marito lawa:

“5. Switulu leswi vuriwaka eka mhaka ya 2(a) swi fanele ku averiwa xifundza hi xifundza eka Minhlngano leyi phikizanelaka nhlawulo, hi ndlela leyi landzelaka:”

5. Ku hundzuluxiwa ka ayitheme ya 6:

(a) hi ku siva marito lama rhangelaka ndzimana ya (a) hi marito lama landzelaka:
“6. Switulu leswi vuriwaka eka mhaka ya 2(b) swi fanele ku averiwa Minhlngano leyi phikizanelaka nhlawulo, hi ndlela leyi landzelaka:”; na

(b) hi ku siva ndzimana ya (a) hi ndzimana leyi landzelaka:
“(a) Mpimo wa nhlayo ya tivhoti hi xitulu hi xitulu wu fanele ku pimiwa hi ku avanyisa nhlayo ya tivhoti leti hoxiweke ta tiko hinkwaro hi nhlayo ya switulu eka Palamende ya Rixaka ya Milawu, ku hlanganisiwa na n’we kutani na mbuyelo byi hlanganisiwa na n’we, ku nga hlayiwi swiphemu, swi fanele ku va mpimo wa nhlayo ya tivhoti hi xitulu hi xitulu.”

6. Ku hundzuluxiwa ka ayitheme ya 7(3) hiku siva ndzimana ya (b) hi ndzimana leyi landzelaka:

“(b) Mpimo wa nhlayo ya switulu leyi hundzuluxiweke hi xitulu hi xitulu wu fanele ku pimiwa hi ku avanyisa ntsengo wa nhlayo ya tivhoti leti hoxiweke tiko hinkwaro, ku susiwile nhlayo ya tivhoti leti hoxiweke tiko hinkwaro ta ntlawa wolowo wu vuriwaka eka ndzimana ya (a), hi nhlayo ya switulu eka Nhlengeletano ya Milawu, ku hlanganisiwa na n’we, ku susiwa nhlayo ya switulu leswi helelaka swi averiwile Nhlngano lowu ku vulavuriwaka hi wona hi ku landza ndzimana ya (a).”

7. Ku siviwa ka ayitheme ya 10 hi ayitheme leyi landzelaka:

“10. Nhlayo ya switulu eka Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu xin’wana na xin’wana yi fanele ku va tanihi laha yi pimiweke hi ku landza xiyenge xa 105 xa Vumbiwa byintshwa.”

8. Ku siviwa ka ayitheme ya 11 hi ayitheme leyi landzelaka:

“11. Minhlngano leyi tsarisiweke hi ku landza milawu ya tiko leyi vekiweke naswona yi phikizanelaka nhlawulo wa Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu, yi fanele ku hlawula mavito ya vayimela-ku-langwa eka nhlawulo wa xifundzankulu xelexo

eka minxamelwa ya Swifundzankulu leyi lulamisiweke hi ku landza Xedulu leyi na milawu ya tiko.”

9. Ku siviwa ka ayitheme ya 16 hi ayitheme leyi landzelaka:

“Ku aviwa ka vayimeri

16. (1) Endzhaku ka loko ko hlayiwa ka tivhoti ko herile, nhlayo ya vayimeri va ntlawa wun’wana na wun’wana yi pimiwile kutani na mbuyelo wa nhlawulo byi hlayiwile hi ku landza xiyenge xa 190 xa Vumbiwa byintshwa, Khomixini, ku nga si hela masiku mambirhi endzhaku ko hlayiwa ka mbuyelo koloko, yi fanele ku veka ku suka eka nongoloko wun’wana na wun’wana wa vayimela-ku-langwa, leri tivisiweke hi ku landza milawu ya tiko, vayimeri va ntlawa wun’wana na wun’wana eka mfumo wa milawu.

(2) Ku landzelela ku vekiwa koloko hi ku landza Mhaka ntsongo ya (1), loko vito ra muyimela-ku-langwa ri kumekaka eka ku tlula nongoloko wun’we eka Palamende ya Rixaka ya Milawu kumbe eka minongoloko ya hawumbirhi Palamende ya Rixaka na mfumo wa milawu wa xifundzankulu (loko nhlawulo wa Palamende ya Rixaka na wa mfumo wa milawu wa xifundzankulu yi khomiwa hi nkarhi wun’we), kutani muyimela-ku-langwa yeleyo a fanele ku vekiwa tanihi muyimeri hi tlhelo ro tlula rin’we, Nhlango lowu wu tiseke minongoloko yeleyo, ku nga si hela masiku mambirhi endzhaku ko hlayiwa koloko ka mbuyelo, wu fanele ku kombisa eka Khomixini ku suka eka nxaxamelwa wa vayimela ku langwa laha na nga ta yisiwa kona kumbe Palamende leyi munhu yoloye a nga ta tirha eka yona, kumbe hi ndlela leyi swi nga ta va xiswona, laha vito ra munhu yoloye ri nga ta suriwa eka minxamelwa leyin’wana.

(3) Khomixini hi xihatla yi ta hangalasa nxaxamelwa wa mavito ya vayimeri ePalamende kumbe tipalamende”

10. Ku cincwa ka ayitheme ya 18 hi ku yi siva hi ndzimana ya (b) hi ndzimana leyi landzelaka:

‘(b) muyimeri u thoriwa tanihi murhumiwa wa nkarhi hinkwawo eka Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu.’

11. Ku siviwa ka ayitheme ya 19 hi leswi landzelaka:

“19. Minxaxamelo ya vayimela-langwa va nhlango lowu vuriwaka eka mhaka ya 16(1) yi nga ngeteriwa eka nkarhi wun’we ntsena eka nkarhi wihi na wihi hi nkarhi wa tin’hwetlwa ta 12 to sungula hi ku landza siku leri nhlamuselo ya vayimeri hi ku landza mhaka ya 16 yi nga hetisiwa, ku endlela ku tata swivandla swa nkarhinyana: Ntsena loko ku ngetelela koloko ku ta endliwa emaheteleleni ya nxaxamelo.”

12. Ku siva ayitheme ya 23 hi ayitheme leyi landzelaka:

“Swivandla leswi pfulekeke

21. (1) Loko ku tshuka ku va na xivandla ePalamende laha Xedulu lexi xi tirhaka, nhlango lowu tholeke xirho lexi fambaka wu ta tata xivandla xexo hi ku hlawula un’wana—
- (a) loyi vito ra yena ri nga kona eka nongoloko wa vayimela-ku langwa ku suka laha xirho lexi fambaka a xi hlawuriwile kona ro sungula
- (b) Loyi a landzelaka a nga ringanela no va kona eka nxaxamelo.
- (2) Nhlawulo wa ku siva xivandla swi ta tsariwa swi yisiwa eka Xipikara.
- (3) Loko nhlango lowu yimeriwaka ePalamende wu herisiwa kumbe wu nga ha ri kona naswona swirho swa wona swi tshika mitirho hi ku landza xiyenge xa 23A (1), switulu leswi ku vulavuriwaka hi swona swi ta nyikiwa minhlango leyi saleke “mutatis mutandis” tanihi loko switulu sweswo swi tshikiwile hi ku landza xiyenge xa 7 kumbe 14, kumbe hi ndlela leyi swi nga va ka xiswona.’

13. Ku ngenisiwa ka ayitheme leyi landzelaka endzhaku ka ayitheme ya 23:

“Xivangelo xo tlhandlekela xo lahlekeriwa hi vuxirho eka tipalamende

- 23A. (1) Munhu u lahlekeriwa hi vuxirho bya mfumo wa milawu Xedulu lexi xi tirha loko munhu yaloye a yima kuva xirho xa nhlango lowu nga hlawula munhu yaloye tanihi xirho xa Palamende.
- (2) Handle ka mahakantsongo ya (1) nhlango wihi na wihi lowu nga kona wa tipolitiki wu nga cinca vito nkarhi wun’wana na wun’wana
- (3) Nawu wa Palamende, ku nga si hela nkarhi lowu ringaneke loko Vumbiwa byintshwa byi sungurile ku tirha, wu nga pasisiwa hi ku landza xiyenge xa 76(1) xa Vumbiwa lebyintshwa ku hundzuluxa mhaka leyi na mhaka ya 23 ku nyika ndlela leyi swi nga kotekaka eka xirho xa Palamende loyi a yimaka kuva xirho xa nhlango lowu nga hlawula xirho xexo, ku hlayisa vuxirho eka Palamende yaleyo.

(4) Nawu wa Palamende lowu vuriwaka eka xiyengentsongo xa (3) wu nga tlhela wu pfumelela—

(a) nhlngano wihi na wihi lowu nga kona ku vumba wun'we na nhlngano wun'wana; kumbe

(b) ku va ntlawa wihi na wihi wu tiava ku va mintlawa yo tlula wun'we.'

14. Ku susiwa ka ayitheme ya 24.

15. Ku hundzuluxiwa ka ayitheme ya 25 –

(a) hi ku siva nhlamuselo ya "Khomixini" hi nhlamuselo leyi landzelaka:

"Khomixini ri vula Khomixini ya Nhlawulo leyi vuriwaka eka xiyenge xa 190 xa Vumbiwa byintshwa;"; na

(b) hi ku ngenisa nhlamuselo leyi landzelaka endzhaku ka nhlamuselo ya "nxaxamelo wa rixaka":

"Vumbiwa byintshwa swi vula Vumbiwa ra Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996,".

16. Ku susiwa ka ayitheme ya 26.

XIKHOMANISIWA XA B

MFUMO WA VUN'WE BYA RIXAKA: XIPHEMU XA RIXAKA

1. Xiyenge xa 84 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi ri na xiyengentsongo xo tlhandlekela lexi landzelaka:

- “(3) Presidente u fanele ku tihlanganisa na Swandla swa Presidente—
- (a) eku hluvukisiweni na ku tirhiwa ka tipholisi ta mfumo wa rixaka;
 - (b) eka timhaka hinkwato leti yelanaka na vufambisi bya Khabinete na ku tirhiwa ka ntirho wa Khabinete;
 - (c) eka ku avela mitirho eka Swandla swa Presidente;
 - (d) a nga si thola ehansi ka Vumbiwa kumbe milawu yihi na yihi, ku katsa na ku thoriwa ka vayimeri va matiko mambe kumbe vayimeri van'wana wa xidiplomatiki;
 - (e) a nga si thola tikhomixini ta vulavisisi;
 - (f) a nga si vitana rheferandamu;
 - (g) loko a nga si rivalela kumbe ku yimisa swa nkarhinyana swigwevo swa vaonhi.”

2. Xiyenge xa 89 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi ri na xiyengentsongo xo tlhandlekela lexi landzelaka:

“(3) Swiyengentsongo swa (1) na (2) swa tirha nakambe eka Xandla xa Presidente.”

3. Ndzimana ya (a) ya xiyenge xa 90(1) xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi hlayeka hi ndlela leyi landzelaka:

“(a) Xandla xa Presidente la hlawuriweke hi Presidente;”

4. Xiyenge xa 91 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi hlayeka hi ndlela leyi landzelaka:

“Khabinete

91. (1) Khabinete yi vumbiwa hi Presidente, Swandla swa Presidente na—
- (a) Vaholobye lava nga riki ehenhla ka 27 lava va nga swirho swa Palamende ya Rixaka naswona va thoriweke hi ku landza swiyengentsongo swa (8) ku fika eka (12); na

(b) Holobye langa hundziki un'we la nga riki xirho xa 175 xa Palamende ya Rixaka naswona a thoriweke hi ku landza xiyengentsongo xa (13), ku ri leswaku Presidente, a tirha hi ku tsundzuxana na Swandla swa Presidente na varhangeri wa Minhlangano leyi khumbekaka ya politiki, u teka ku thoriwa ka Holobye yoloye ku fanerile.

(2) Ntlawa wun'wana na wun'wana lowu nga na switulu swa 80 kumbe ku tlula eka Palamende ya Rixaka wu fanele ku hlawula Xandla xa Presidente a humaka eka swirho swa Nhlengeletano ya Milawu.

(3) Loko ku ri hava kumbe ku ri na ntlawa wun'we lowu nga na switulu swa 80 kumbe ku tlula eka Nhlengeletano ya Milawu. Nhlngano lowu nga na nhlayo ya le henhla ya switulu na Nhlngano lowu nga na nhlayo ya switulu leyi landzelaka ya vumbirhi ha yin'we-yin'we ti na mfanelo yo hlawula Xandla xa Presidente un'we a humaka eka swirho swa Nhlengeletano ya Milawu.

(4) Loko a hlawuriwa no vekwiwa, Xandla xa Presidente a nga ha langa ku tshama kumbe a tshika ku va xirho xa Nhlengeletano ya Milawu.

(5) Xandla xa Presidente u tirhisa matimba naswona u fanele ku tirha mitirho leyi haverisiweke ntirho wa Xandla xa Presidente hi Vumbiwa kumbe leyi haverisiweke ntirho wolowo hi Presidente.

(6) Xandla xa Presidente u Khoma ntirho—

(a) Ku fikela siku ra 30 Dzivamisoko 1999 handle ka loko a vitaniwa nakambe hi nhlngano lowu nga na mfanelo yo n'wi hlawula hi ku landza swiyengentsongo swa (2) na (3); kumbe

(b) ku kondza munhu la hlawuriweke ku va Presidente endzhaku ka nhlawulo wihi na wihi wa Palamende ya Rixaka lowu wu khomiweke ku nga si fika siku ra 30 Dzivamisoko 1999, a sungula ku tirha.

(7) Xivandla xa ntirho wa Xandla xa Presidente xi siviwa hi Nhlngano lowu wu hlawuleke no veka Xandla xelexo xa Presidente.

(8) Nhlngano lowu wu nga na switulu swa kwolomu ka 20 eka Nhlengeletano ya Tiko ya Milawu naswona lowu wu nga boha ku nghenela eka mfumo wa vun'we bya rixaka, wu na mfanelo yo va wu nyikiwa ndzawulo yin'we kumbe ku tlula eka Khabinete leti hi tlhelo ra tona Vaholobye lava va vuriweke eka xiyengentsongo xa (1)(a) va faneleke ku thoriwa, hi ndzinganelano wa nhlayo ya switulu leyi wu nga na yona eka Palamende ya Rixaka loko ku pimanisiwa na nhlayo ya switulu leswi swi nga na Minhlangano leyin'wana leyi ngheneleka.

(9) Tindzawulo ta Khabinete ti fanele ku averiwa eka Minhlangano leyi khumbekaka hi ku landzelelana hi ku ya hi endlelo leri landzelaka—

(a) Mpimo wa switulu hi ndzawulo hi ndzawulo wu fanele kukumiwa hi ku avanyisa ntsengo wa nhlayo ya switulu eka Palamende ya Rixaka leswi hlanguyeriweke hi mintlawo leyi khumbekaka hi nhlayo ya tindzawulo leti hi tlhelo ra tona Vaholobye lava va vuriwaka eka xiyengentsongo xa (1)(a) va faneleke ku thoriwa, ku hlanganisiwa na n'we.

(b) Mbuyelo, ku nga tekeriwi enhlokweni xiphemu xa xikhume xa vunharhu na swiphemu leswi landzelaka loko swi ri kona, i mpimo wa switulu swa ndzawulo.

(c) Nhlayo ya tindzawulo leti faneleke ku a veriwa Nhlangano lowu khumbekaka wu kumeka hi ku avanyisa ntsengo wa nhlayo wa switulu leswi ntlawa wolowo wu nga na swona eka Nhlengeletano ya Tiko ya Milawu hi mpimo lowu wu vuriwaka eka ndzimana ya (b).

(d) Mbuyelo ku ya hi ndzimana ya (e), byi komba nhlayo ya tindzawulo leti faneleke ku averiwa ntlawa wolowo.

(e) Laha ku tirhisiwa ka endlelo leri nga laha henhla ku humesa nsalo lowu wu nga mitiwangiki hi nhlayo ya tindzawulo leti ti averiwaka ntlawa, nsalo wu phikizana na minsalo leyin'wana yo fana leyi kumiwaka hi ntlawa kumbe Minhlangano yin'wana, na ndzawulo kumbe tindzawulo tihhi na tihhi leti ti salaka ti nga averiwanga ti fanele ku averiwa ntlawa kumbe mintlawo leyi khumbiwaka hi ku landzelelana ka vukulu bya nsalo.

(10) Presidente endzhaku ko tsundzuxana na Swandla swa Presidente na varhangeri va Minhlangano leyi khumbekaka u fanele—

(a) ku kuma nhlayo leyi nga yona ya tindzawulo leti faneleke ku averiwa Minhlangano leyi khumbekaka hi ku ya hi nhlayo ya tindzawulo leti yi averiwaka tona hi ku landza xiyengentsongo xa (9);

(b) ku thola hi tlhelo ra ndzawulo yin'wana na yin'wana yoloye xirho xa Nhlengeletano ya Tiko ya Milawu lexi xi nga xirho xa ntlawa wolowo ndzawulo yeleyo yi averiweke yona ku ya hi ndzimana ya (a), ku va Holobye la nga na vutihlamuleri bya ndzawulo yeleyo;

(c) loko swi tshuka swi laveka ku endlela swikongomelo swa Vumbiwa kumbe hi ku tirhela mafumelo lamanene, u fanele ku cinca makumiwele wahi na wahi ya mpimo wa switulu ku ya hi ndzimana ya (a) ku ya hi xiyengentsongo xa (9);

(d) yimisa ku thoriwa kwihi na kwihi ku ya hi ndzimana ya (b)—

(i) loko Presidente a komberiwa ku endla tano hi murhangeri wa Nhlngano lowu eka wona Holobyе yoloye a nga xirho; kumbe

(ii) loko swi tshuka swi laveka ku endlela swikongomelo swa Vumbiwa kumbe hi ku tirhela mafumelo lamanene; kumbe

(e) ku siva, loko swi laveka, ku ya hi ndzimana ya (b) , xivandla xa ntirho wa Holobyе.

(11) Xiyengentsongo xa (10) xi fanele ku tirhiwa hi moya lowu wu nga ndzeni ka mianakanyo ya mfumo wa vun'we bya rixaka, kutani Presidente na vatirhi va makungu lava khumbekaka eka ku sungula ka ku tirhisiwa ka xiyengentsongo xelexo va fanele ku lavana na ku fikelela ntwanano hi minkarhi hinkwayo: Ku ri leswaku loko ku nga fikeleriwi ntwanano ehenhla ka—

(a) ku tirhisiwa ka matimba loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (a), ya (c) kumbe ya (d)(ii) ya xiyengentsongo xelexo, xiboho xa Presidente xi na matimba ku tlula leswin'wana;

(b) ku tirhisiwa ka matimba loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (b), ya (d) (i) kumbe ya (e) ya xiyengentsongo xelexo loku khumbhaka munhu la nga riki xirho xa Nhlngano lowu Presidente a welaka eka wona, xiboho xa murhangeri wa Nhlngano lowu munhu yoloye a nga xirho xa wona xi na matimba ku tlula leswin'wana; na

(c) ku tirhisiwa ka matimba loku vuriwaka eka ndzimana ya (b) kumbe ya (e) ya xiyengentsongo xelexo loku khumbhaka munhu la nga xirho xa Nhlngano lowu Presidente a welaka eka wona, xiboho xa Presidente hi xona xi nga na matimba ku tlula leswin'wana.

(12) Loko makumiwele wahi na wahi ya mpimo wa nhlayo ya tindzawulo leti fanelaka ku averiwa ya cinciwa ku ya hi xiyengentsongo xa (10)(c), Vaholobyе lava va khumbekaka va fanele ku suka eka tindzawulo ta vona kambe va ha ri na mfanelo, laha swi tirhaka, yo thoriwa nakambe eka tindzawulo tin'wana leti averiweke minhlngano ya vona hi ku hambana ka yona hi ku landza mapimelo lama ya cinciwaka.

(13) Presidente—

(a) hi ku tsundzuxana na Swandla swa Presidente na varhangeri va Minhlngano leyi khumbekaka, va fanele—

(i) ku veka ndzawulo yo karhi ya Holobyе la vuriwaka eka xiyengentsongo xa (1)(b) loko swi tshuka swi laveka hi ku landza xiboho xa

Presidente ehansi ka xiyengentsongo xelexo;

(ii) ku thola hi tlhelo ra ndzawulo yeleyo munhu la nga riki xirho xa Nhlengeletano ya Milawu, ku va Holobyе la khumbekaka hi ndzawulo yeleyo;

(iii) ku siva, loko swi laveka, xivandla hi tlhelo ra ndzawulo yeleyo; kumbe

(b) endzhaku ko tsundzuxana na Swandla swa Presidente na varhangeri va Minhlngano leyi khumbekaka, u fanele ku herisa ku thoriwa kwihi na kwihi ku ya hi ndzimana ya (a) loko swi tshuka swi laveka ku endlela swikongomelo swa Vumbiwa kumbe hi ku tirhela ku va na mfumo lowunene

(14) Tinhlengeletano ta Khabinete ti fanele ku va ehansi ka vufambisi bya Presidente, kumbe, loko Presidente a lerisa tano, vufambisi bya Xandla xa Presidente: Ku ri leswaku Xandla xa Presidente u fambisa tinhlengeletano loko nkarhi wa yena wu fika handle ka loko timhaka ta xihatla ta mfumo na moya lowu nga ndzeni ka mianakanyo ya mfumo wa vun'we bya rixaka ti koxa hi ndlela yin'wana.

(15) Khabinete yi fanele ku tirha hi mukhuva lowu wu tekelaka enhlokweni moya wo lavana na ku twanana lowu wu nga ndzeni ka mianakanyo ya mfumo wa vun'we bya rixaka xikan'we na mfumo lowu nyawulaka."

5. Xiyenge xa 93 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi hlayeka hi ndlela leyi landzelaka:

"Ku thoriwa ka Swandla swa Vaholobyе

93. (1) Presidente, endzhaku ko tsundzuxana na Swandla swa Presidente na varhangeri va Minhlngano leyi hoxaka xandla eka Khabinete, a nga simeka swivandla swa mitirho ya Swandla swa vaholobyе.
- (2) Nhlngano wu na mfanelo yo nyikiwa xivandla xin'we kumbe ku tlula xa xandla xa holobyе hi ndlela leyi fanaka naswona hi ku landza endlelo ro fana na leri tindzawulo ta Khabinete ti averisiwaka xiswona.
- (3) Swilaveko swa xiyenge xa 91 (10) ku ya eka (12) swa tirha, ku katsa na ku cincinwa loku lavekaka hi tlhelo ra Swandla swa Vaholobyе, naswona eka ku tirhisiwa koloko leswi swi vula Xandla xa Holobyе kumbe xivandla xa ntirho xa Xandla xa holobyе, hi ku landzelelana.
- (4) Loko munhu a thoriwa ku va Xandla xa Holobyе wa ndzawulo yihi na yihi leyi rhangeriweke hi Holobyе—

(a) Xandla xa Holobyе xi fanele ku tirhisa matimba no tirha mitirho yin'wana leyi faneleke hi ku yimela Holobyе hi ku landza milawu yihi na yihi kumbe leyi nga cincaka ku ya hi swileriso swa Presidente, leswi nyikiweke Xandla xa Holobyе hi Holobyе; na

(b) Swihi na swihi leswi swi vuriwaka eka milawu yihi na yihi swi kongomisiwaka eka Holobyе yoloye swi fanele ku tekiwa tanihi loko swi katsa na leswi kongomisiwaka eka Xandla xa Holobyе loyi a n'wi khomelaka.

(5) Loko Xandla xa Holobyе xi nga ri kona kumbe hi swivangelo swin'wana, a hluleka ku tirhisa matimba wahi na wahi na ku tirha ntirho wa hofisi, Phuresidene a nga thola Xandla xin'wana xa Holobyе kumbe munhu wihhi na wihhi ku tirha a siva Xandla xexo xa Holobyе, ku ngava hi ku angarhela kumbe eka ku tirhisiwa ka matimba kumbe ku tirha ntirho”.

6. Xiyenge xa 96 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa xi ri na swiyengentsongo swo thandlekela leswi landzelaka:

“(3) Vaholobyе, hi un'we-un'we, va na vutihlamuleri eka Presidente na le ka Palamende eka mafambiselo ya tindzawulo ta vona, naswona swirho hinkwaswo swa Khabinete swina vutihlamuleri lebyi fambelanaka hi ndlela yo hlanganela eka ku tirha mitirho ya swona ya mfumo wa rixaka na tipholisi ta wona.

(4) Vaholobyе va fanele ku fambisa tindzawulo ta vona hi ku landza pholisi leyi vekiweke hi Khabinete

(5) Loko Holobyе a tsandzeka ku fambisa ndzawulo hi ku ya pholisi ya Khabinete, Presidente a nga kombela Holobyе la khumbhekaka ku endla ntirho hi ku landza pholisi.

(6) Loko Holobyе la khumbhekaka a hluleka ku landzelela xilaveko xa Presidente ehansi ka xiyengentsongo xa (5), Presidente a nga ha susa Holobyе yoloye entirhweni—

(a) loko Holobyе loyi ku vulavuriwaka hi yena eka xiyenge xa (91) (a), endzhaku ko tihlanganisa na Holobyе, loko Holobyе ku nga ri xirho xa nhlango wa Presidente kumbe a nga ri murhangeri wa nhlango, naswona endzhaku ko tihlanganisa na murhangeri wa nhlango wa Holobyе yoloye: kumbe

(b) loko kuri Holobyе loyi ku vulavuriwaka hi yena eka xiyenge xa 91 (1)

(b) endzhaku ko tihlanganisa na Swandla swa Presidente na varhangeri va Minhlango leyi khumbekaka.”

XIKHOMANISIWA XA C

MFUMO WA VUN'WE BYA RIXAKA: XIYENGE XA XIFUNDZANKULU

1. Xiyenge xa 132 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa tanihi loko xi hlayeka hi ndlela leyi landzelaka:

“Tihuvonkulu

132. (1) Huvonkulu ya xifundzankulu yi vumbiwa hi Holobyenkulu na swirho leswi nga riki henhla ka 10 leswi thoriweke hi Holobyenkulu ku ya hi xiyenge lexi.

(2) Nhlango lowu wu nga na ku sukela eka 10 wa tipesente kumbe ku tlula wa switulu eka Huvo yo endla milawu ya Xifundzankulu naswona lowu wu nga boha ku ngenela eka mfumo wa vun'we bya rixaka, wu fanele ku averiwa ndzawulo yin'we kumbe ku tlula eka Huvonkulu hi ndzinganelano wa nhlayo ya switulu leyi wu nga na yona eka mfumo wa milawu loko ku pimanisiwa na nhlayo ya switulu leswi Minhlango leyin'wana leyi khumbekaka yi nga na swona.

(3) Tindzawulo ta Huvonkulu ti fanele ku averiwa Minhlango leyi khumbekaka hi ku landzelelana ka yona ku ya hi endlelo leri hlamuseriweke eka xiyenge xa 91(9), kutani loko ku tirhisiwa fomula yeleyo leswi swi vuriwaka eka xiyenge xalexo swi kongomisiwa eka—

(a) Khabinete, swi fanele ku hlayiwa tanihi loko swi vula Huvonkulu;

(b) Holobyen, swi fanele ku hlayiwa tanihi loko swi vula xirho xa Huvonkulu;

naswona

(c) Nhlangeletano ya Milawu, swi fanele ku hlayiwa tanihi loko swi vula mfumo wa milawu wa xifundzankulu.

(4) Holobyenkulu wa xifundzankulu endzhaku ko tsundzuxana na varhangeri va Minhlango leyi khumbekaka u fanele—

(a) ku pima nhlayo leyi nga yona ya tindzawulo leti ti faneleke ku averiwa Minhlango leyi khumbekaka hi ku ya hi nhlayo ya tindzawulo leti averiweke yona hi ku landza xiyengentsongo xa (3);

(b) ku thola hi tlhelo ra ndzawulo yin'wana na yin'wana yo tano xirho xa mfumo wa milawu lexi nga xirho xa Nhlango lowu ndzawulo yeleyo a yi averiwile wona ku ya hi ndzimana ya (a), ku va xirho xa Huvonkulu lexi nga na vutihlamuleri bya ndzawulo yeleyo;

(c) loko swi tshuka swi laveka hi swikongomelo swa Vumbiwa kumbe hi ku

endlela mafumelo lamanene, ku cinca mapimelo wahi na wahi eka ndzimana ya (a), ku ya hi xiyengenyana xa (3);

(d) ku yimisa ku thoriwa kwihi na kwihi ehansi ka ndzimana ya (b)—

(i) loko Holobyenkulu a komberwa ku endla tano hi murhangeri wa Nhlngano lowu xirho xa Huvonkulu lexi ku vulavuriwaka haxona xi nga xirho xa wona; kumbe

(ii) loko swi tshuka swi laveka ku endlela swikongomelo swa Vumbiwa kumbe ku endlela mafumelo lamanene; kumbe

(e) ku siva, loko swi laveka, ku ya hi ndzimana ya (b), xivandla xa ntirho ehofisini ya xirho xa Huvonkulu.

(5) Xiyengentsongo xa (4) xi fanele ku endlwa leswaku xi tirhisiwa hi moya lowu wu nga ndzeni ka mianakanyo ya mfumo wa vun'we bya rixaka, kutani Holobyenkulu na vatirhi lavan'wana va makungu lava khumbekaka eku tirhiseni ka xiyengentsongo xelexo va fanele ku lavana na ku fikelela ntwanano hi minkarhi hinkwayo: Ku ri leswaku loko ku nga fikeleriwi ntwanano ehenhla ka—

(a) ku tirhisiwa ka matimba loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (a), ya (c) kumbe ya (d) (ii) ya xiyengentsongo xelexo, xibohe xa Holobyenkulu hi xona xi nga na matimba ku tlula leswin'wana;

(b) ku tirhisiwa ka matimba loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (b), ya (d) (i) kumbe ya (e) ya xiyengentsongo xelexo xi khumbhaka munhu la nga riki xirho xa Nhlngano lowu Holobyenkulu a welaka eka wona, xibohe xa murhangeri wa Nhlngano lowu munhu yoloye a welaka eka wona hi xona xi nga na matimba ku tlula leswin'wana; na

(c) ku tirhisiwa ka matimba loku ku vuriwaka eka ndzimana ya (b) kumbe ya (e) ya xiyengentsongo xelexo lexi khumbhaka munhu la nga xirho xa Nhlngano lowu Holobyenkulu a welaka eka wona, xibohe xa Holobyenkulu hi xona xi nga na matimba ku tlula leswin'wana.

(6) Loko mapimelo wahi na wahi ya ku averiwa ka tindzawulo ku cinciwa ku ya hi xiyengentsongo xa (4)(c), swirho leswi khumbekaka swi fanele ku huma eka tindzawulo ta swona, kambe swi tshama swa ha ri na mfanelo, laha swi tirhaka, yo thoriwa nakambe eka tindzawulo tin'wana leti averiweke Minhlngano hi ku hambana ka yona hi ku landza mapimelo lama cinciwaka.

(7) Tinhlengeletano ta Huvonkulu ti fanele ku fambisiwa hi Holobyenkulu wa xifundzankulu xelexo.

(8) Huvonkulu yi fanele ku tirha hi ndlela leyi tekelaka enhlokweni moya wa vun'we wa mfumo, xikan'we na xilaveko xa matirhelo ya mfumo lowu nga na vuswikoti."

2. Xiyenge xa 136 xa Vumbiwa lerintshwa xi tekiwa va xi ri na swiyengentsongo swo ngetelela leswi landzelaka:

"(3) Swirho swa Huvonkulu swi na vutihlamuleri eka Holobyenkulu na le ka mfumo wa Swifundzankulu hi mafambiselo ya tindzawulo ta swona, naswona swirho hinkwaswo swa Huvonkulu swi hlanganile, hi ndlela yeleyo swi na vutihlamuleri bya ku tirhiwa ka mitirho ya mfumo wa xifundzankulu na tipholisi ta wona

(4) Swirho swa Huvonkulu swi fanele ku fambisa tindzawulo ta swona hi ku fambisana na pholisi leyi bohiweke hi Huvo.

(5) Loko xirho xa Huvonkulu xi tsandzeka ku fambisa matirhelo ya Huvo hi ku fambisana na pholisi leyi bohiweke hi Huvo, Holobyenkulu a nga ha lava leswaku xirho lexi khumbekaka xi endla leswaku mafambiselo ya ndzawulo yeleyo ya fambelana na mikhuva yeleyo ya matirhelo.

(6) Loko xirho lexi khumbekaka xi tsandzeka ku landza xilaveko xa Holobyenkulu ehansi ka xiyengentsongo xa (5), Holobyenkulu a nga ha susa xirho ehofisini endzhaku ka ku tihlanganisa na xirho, naswona loko xirho xi nga ri xirho xa nhlango wa Holobyenkulu, kumbe xingari murhangeri wa nhlango lowu nghanelaka, angaha tlhela nakambe endzhaku a tihlanganisa na murhangeri wa nhlango wa xirho xexo.

XIKHOMANISIWA XA D

VULAWURI BYA VAAKI NA MITIRHO YA VUSIRHELERII: KU CINCA EKA SWIYENGE SWA VUMBIWA RA KHALE

1. Ku cinciwa ka xiyenge xa 218 xa Vumbiwa ra khale -

- (a) hi ku siva eka xiyengentsongo xa (1) marito lama rhangelaka ndzimana ya (a) hi marito lama landzelaka:
“(1) Ku ya hi swiletelo swa Holobywa wa Vusirheleri na Vuhlayiseki, Khomixinara wa Rixaka u tava na vutihlamuleri bya-”
- (b) hi ku siva ndzimana ya (b) ya xiyengentsongo xa (1) hi ndzimana leyi landzelaka:
“(b) ku thola vakhomixinara va Swifundzankulu;”
- (c) hi ku siva ndzimana ya (d) ya xiyengentsongo xa (1) hi ndzimana leyi landzelaka:
“(d) ku lavisiwa no sivele mintlawwa ya vugevenga lebyi nga kondleteriwa kumbe vugevenga lebyi lavaka vulavisiwa bya tiko hinkwaro na ku siveriwa kumbe vutshila byo hlawuleka;” na
- (d) hi ku siva ndzimana ya (k) ya xiyengentsongo xa (1) hi ndzimana leyi landzelaka:
“(k) ku simekiwa na ku hlaysiwa ka xiyenge xa yuniti xa maphorisa xa ku tisa ku rhula lexi nga ta hangalasiwa hi ku seketela na hi xikombelo xa Khomixinara wa Xifundzha.”

2. Ku cinciwa ka xiyenge xa 219 xa Vumbiwa ra khale hi ku siva eka xiyengentsongo xa (1) marito laya rhangelaka ndzimana ya (a) hi marito laya landzelaka:

“(1) ku ya hi xiyenge xa 218(1), Khomixinara wa Xifundzankulu fanele ku va na vutihlamuleri byo-”

3. Ku cinciwa ka xiyenge xa 224 xa Vumbiwa ra khale hi ku siva xipimelo xa xiyengentsongo xa (2) hi xipimelo lexi landzelaka:

“Ku ri leswaku xiyengentsongo lexi nakambe xi fanele ku tirha eka swirho swa vuthu rihi na rihi ra mathlhari leri nghanisaka nxaxamelo wa vatirhi va rona endzhaku ka ku sungula ka Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1993 (Nawu wa 2000 wa 1993),kambe ku nga si amukeriwa tsalwa lerintshwa ra vumbiwa tanihi laha swi languteriweke eka xiyenge xa 73 xa Vumbiwa rolero, loko nhlngano wa tipolitiki lowu ehansi ka matimba

ya wona na vulawuri bya wu ngheneleke eka Huvonkulu ya Nkarhinyana, na ku ngenela eka nhlawulo wo sungula wa Palamende ya Rixaka na tipalamende na nhlengoletano ya milawu ya Swifundzankulu ku ya hi Vumbiwa leri vuriwaka.”

4. Ku cinciwa ka xiyenge xa 227 xa Vumbiwa ra khale hi ku siva xiyengentsongo xa (2) hi xiyengentsongo lexi landzelaka:

“(2) Vuthu ra Vusirheleri ra Rixaka ri fanele ku tirhisa matimba ya rona na ku tirha mitirho ya rona ntsena hi ku tirhela rixaka hi ku landza kavanyisa ka 11 ka Vumbiwa ra Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996.”

5. Ku cinciwa ka xiyenge xa 236 xa Vumbiwa ra khale –

(a) hi ku siva xiyengentsongo xa (1) hi xiyengentsongo lexi landzelaka:

“Mitirho ya tiko, ndzawulo ya mfumo, Mitirho ya mafambiselo kumbe vuhlayiseki lebyi xikan’we-kan’we ku nga si sungula ku tirha Vumbiwa ra Afrika Dzonga, 1996 (laha endzhakunyana ri vuriwaka “Vumbiwa byintshwa”), byi tirheke mitirho ya mfumo, byi ya emahlweni no tirha hi ku landza milawu leyi tirhaka eka byona ku kondza byi herisiwa kumbe ku katsiwa kumbe ku hlanganisiwa na vandla rihi na rihi leri faneleke kumbe mitirho ya byona yi hlanganisiwa yi khomanisiwa na ya vandla rihi na rihi rin’wana.”;

(b) hi ku siva xiyengentsongo xa (6) hi xiyengentsongo lexi landzelaka:

“(6) (a) Presidente a nga ha thola Khomixini yo pfluxeta ku ngheneriwa ku hundzuluxiwa ka kontiraka, ku thoriwa kumbe ku tlakusiwa, kumbe ku nyikiwa sagwati ra nkarhi kumbe ra swipimelo swa vutirheri kumbe xipfuno xin’wana, leswi nga humelela endzhaku ka 27 Dzivamisoko 1993 na 30 Ndzhati 1994 hi tlhelo ra munhu wihi na wihi la vuriwaka eka xiyengentsongo xa (2) kumbe ntlawa wihi na wihi wa vanhu vo tano.

(b) Khomixini yi nga ha tlherisela endzhaku kumbe ku cinca kontiraka, ku thoriwa, ku tlakusiwa sagwati loko swi nga fanelanga kumbe swi nga lulamangi eka tshamelo ra timhaka eka mhaka yeleyo.”; na

(c) hi ku siva “Vumbiwa leri”, kun’wana na kun’wana laha leswi swi humelelaka eka xiyenge xa 236, hi “Vumbiwa byintshwa.”

6. Ku cinciwa ka xiyenge xa 237 xa Vumbiwa ra khale –

- (a) hi ku siva ndzimana ya (a) ya xiyengentsongo xa (1) hi ndzimana leyi landzelaka:
 “(a) Ku hlanganisiwa ka mitirho ya mavandla hinkwawo lama ya vuriwaka eka xiyenge xa 236 (1), ku nga katsiwi na masocha laya vuriwaka eka xiyenge xa 224(2), endzhaku ka ku sungula ku tirha ka Vumbiwa ra Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996, swi fanele ku ya emahlweni, hi mianakanyo yo lava ku simeka—
 (i) mafambiselo yo nyawula eka xiyenge xa tiko hinkwaro xa mfumo ku endlela ku tirhana na timhaka leti welaka eka vulawuri bya xiyenge xa tiko hinkwaro; na
 (ii) mafambiselo yo nyawula eka xifundzankulu xin’wana na xin’wana ku tirhana na timhaka leti welaka endzeni ka vulawuri bya mfumo wa xifundzankulu xin’wana na xin’wana”; na
 (b) hi ku siva ndzimana ntsongo ya (i) ya xiyengentsongo xa (2)(a) hi ndzimana ntsongo leyi landzelaka:
 “(i) mavandla lama ya vuriwaka eka xiyenge xa 236(1), ku nga katsiwi na masocha, ya fanele ku tshama ma ri ma mfumo wa rixaka, lowu wu faneleka ku tirhisa vutihlamuleri byelebyo hi ku tirhisana kun’we na mimfuno ya Swifundzankulu;”

7. Ku cinciwa ka xiyenge xa 239 xa Vumbiwa ra khale hi ku siva xiyengentsongo xa (4) hi xiyengentsongo lexi landzelaka:

- “(4) Ku ya hi ku landza nawu wihi na wihi lowu tirhaka, rifuwo, timfanelo vutihlamuleri na milandzu ya mavuthu hinkwawo lama ya vuriwaka eka xiyenge xa 224(2) swi fanele ku hlengeletwa eka Vuthu ra Vuhlayiseki ra Rixaka hi ku landza swiletelo swa Holobyeya ya Vusirheleri.”

XEDULU YA 6A

[Xedulu ya 6A leyi ngenisiweke hi x xa 6 xa Nawu wa ku Cinciwa ka Vumbiwa ra Vukhume wa 2003 na ku herisiwa hi x xa 6 xa Nawu wa ku Cinciwa ka Vumbiwa ka Vukhumemune wa 2008.]

XEDULU YA 6B

[Xedulu ya 6B leyi khale a yi ri Xedulu ya 6A, leyi ngenisiweke hi x xa 2 xa Nawu wa ku Cinciwa ka Vumbiwa ra Vunhungu wa 2002, lowu cinciweke hi x xa 5 xa Nawu wa ku Cinciwa ka Vumbiwa ka Vukhume wa 2003, xi tlhela xi nomboriwa hi x xa 6 xa ku Cinciwa ka Vumbiwa ka Vukhume wa 2003 na ku herisiwa hi x xa 5 xa Nawu wa ku Cinciwa ka Vumbiwa ra Vukhumentlhanu wa 2008.]

XEDULU YA 7

MILAWU LEYI NGA HERISIWA

Nomboro na Lembe ra Nawu	Nhlokomhaka
Nawu wa 200 wa 1993	Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1993
Nawu wa 2 wa 1994	Nawu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 3 wa 1994	Nawu wa Vumbirhi wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 13 wa 1994	Nawu wa Vunharhu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 14 wa 1994	Nawu wa Vumune wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 24 wa 1994	Nawu wa Vutsevu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 29 wa 1994	Nawu wa Vuntlhanu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 20 wa 1995	Nawu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1994
Nawu wa 44 wa 1995	Nawu wa Vumbirhi wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1995
Nawu wa 7 wa 1996	Nawu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996
Nawu wa 26 wa 1996	Nawu wa Vunharhu wo Cinca Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996

XILETELO

(Lemuka: tinomboro leti nga endzhaku ka timhaka ti kombisa tinomboro ta swiyenge)

Risimu ra rixaka, 4

MukambaTinkonta wa Swin'wana na swin'wana, 181, 188

Nawumbisi wa Timfanelo –

Ku kota ku fikelela tikhoto, 34

Ku kota ku fikelela mahungu, 32

Matirhisiwele, 8

Vanhu lava khomiweke, va khomeletwa ku tenga no hehliwa hi milandzu, 35

Ku hlengeletana, ku kombisa ku matitwele, ku phiketa na swivilelo, 17

Vana, 28

Vuaka-tiko, 20

Vaaki va swa mfuwo, vukhongereri na ririmi, 31

Dyondzo, 29

Ku sindzisa timfanelo, 38

Mbango, 24

Ku ringanana, 9

Ndzhuti wa vumunhu, 10

Ntshunxeko na nsirhelelo wa munhu, 12

Ntshunxeko wo thlanganisa na van'wana, 18

Ntshunxeko wo humesa mavonele, 16

Ntshunxeko wo famba-famba na vutshamo, 21

Ntshunxeko wa vukhongereri, ku tshembha na mavonelo, 15

Ntshunxeko wa mabindzu, ntirho na phurofexini, 22

Nhlayiso wa swa Rihanyo, swakudya, mati na nsirhelelo wa vaaki, 27

Tindlu, 26

Nhlamuselo ya Nawumbisi wa Timfanelo, 39

Vuxaka bya swa ntirho, 23

Ririmi na mfuwo, 30

Vutomi, 11

Swipimelo swa timfanelo, 36

- Timfanelo ta swa tipolitiki, 19
- Xihundla xa munhu, 14
- Nhundzu, 25
- Swiendlo swa mafambiselo yo lulama, 33
- Vuhlonga, xiyimo xa vuhlonga no sindzisa ku tirha, 13
- Swiyimo swa xihatla, 37
- Vulawuri lebyi Tiyimeleke byo Lawula Vuhaxi, 181, 192
- Mimpimanyeto, 215
- Bangi ya le Xikarhi, 223-225
- Minsinya ya Mfumo wa Vutirhisani na vuxaka exikarhi ka mfumo, 41
- Vuaka-tiko, 3
- Khabinete, 91-99, 101, 102
- Khomixini ya Ndzingano wa Rimbewu, 181, 187
- Khomixini ya Nhluvukiso na Nsirhelelo wa Timfanelo ta Mfuwo, Vukhongeri na Tindzimi, 181, 185, 186
- Milawu leyi kwetlembetana, 146-150
- Tikhoto-
 - Khotho ya Vumbiwa, 167
 - Khoto ya le Henhla ya Afrika-Dzonga, 169
 - Tikhoto tin'wana, 170
 - Matimba ya tikhoto eka timhaka ta vumbiwa, 172
 - Khotonkulu ya Apili, 168
- Vusirheleri, 200-204
- Khomixini ya Nhlawulo, 181, 190, 191
- Maendlele ya nhlawulo ya Vakhomi va Mitirho ku ya hi Vumbiwa, Xedulu ya 3, Xiphemu xa A
- Vulawuri nkulu-
 - Swifundzankulu, 125
 - Matimba ya huvonkulu ya Riphabliki, 85
- Tihuvonkulu, Tihuvo ta swifundzankulu, 132-141
- Timali, Rixaka, 213, 214, 216, 217
- Timali, Swifundzankulu ni miganga, 226-230
- Khomixini ya swa Timali na Minkwama, 220-222
- Mujeko wa rixaka, 5
- Ku pfuneta minhlangano ya tipolitiki hi timali, 236
- Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu ya Afrika Dzonga, 181, 184

- Vulawuri bya Vuhaxi, 192
 Vunhlori, 209, 210
 Nawu wa Matiko ya misava, 231-233
 Matimba ya Vuavanyisi, 165
 Vatihela-mfumo va Vuavanyisi, 174-177
 Khomixini ya Mitirho ya Vaavanyisi, 178
 Endlelo ya Vuavanyisi, 166
 Tindzimi, 6
 Maendlelo ya Milawu ya Tiko, 73-82
 Matimba ya Riphabliki yo endla Milawu ya tiko, 43,44
 Mfumo wa muganga, 152, 163
 Vamasipala, 151-164
 Huvo ya Rixaka-
 Mavumbelo na nhlawulo, 46
 Swiboho, 53
 Vumbhoni kumbe mahungu emahlweni ka Nhlengeletano ya Tiko, 56
 Matimba ya Palamende ya Tiko, 55
 Mfikelelo wa vanhu eka, no tinghenisa eka Nhlengeletano ya Tiko, 59
 Huvo ya Rixaka ya Swifundzankulu -
 Ku hlawuriwa ka lava nyikiweke matimba, 61
 Ku vumbiwa, 60
 Swiboho, 65
 Vumbhoni kumbe mahungu emahlweni ka Huvo ya Rixaka, 69
 Ku nghenelela ka Vandla eka minhlawulo ya Swifundzankulu, Xedulu ya 3, Xiphemu xa B
 Ku hoxa xandla hi vayimeri va Mfumo wa Muganga, 67
 Varhumiwa va Nkarhi hinkwawo, 62
 Matimba ya Huvo ya Rixaka, 68
 Ku fikelela ka vaaki eka no nghenelela ka Huvo ya Rixaka, 72
 Palamende, 42
 Maphorisa, 205-208
 Vaholobyenkulu, 127-130
 Presidente, 83-89
 Vulawuri byo Chuchisa, 179

XILETELO

Swifundzankulu, 103

Mavumbiwa ya Swifundzankulu, 142-121

Tipalamende ta Swifundzankulu, 104-121

Xikombelo hi swirho swa Huvo ya Vumbiwa, 122

Timfanelo ta varhumiwa va nkarhi hinkwawo, 113

Mfikelelo wa vaaki, 118

Mafambisele ya Tiko, 195

Khomixini ya Vatirhela mfumo, 195

Ntirho wa mfumo, 197

Musirheleri wa Vanhu, 181, 182

Vukorhokeri bya Vuhlayiseki, 198,199

Ku tiyimisela, 235

Vukulukumba bya matimba ya Vumbiwa, 2

Varhangeri va ndzhavuko, 211,212